

"EI KUITENKAAN MIKÄÄN DIKTAATTORI" -
VALMENTAJAN VALTA JA VALLAN KÄYTTÖ URHEILJOIDEN KIRJOI-
TUKSISSA

Kirsi Hämäläinen

Liikuntapedagogiikan syven-
tävien opintojen tutkielma
Liikuntakasvatuksen laitos
Jyväskylän Yliopisto
kevät 2002

TIIVISTELMÄ

Hämäläinen Kirsi. ”Ei kuitenkaan mikään diktaattori” – valmentajan valta ja vallan käyttö urheilijoiden kirjoituksissa. Liikuntapedagogiikan syventävien opintojen tutkielma, Liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän Yliopisto, kevät 2002

Avainsanat: valmentaminen, valmentaja, valta, vallankäyttö, auktoriteetti, narratiivisuus

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää millaista vallan käytön muodoista urheilijat kirjoittavat kertoessaan valmentajistaan. Miten valmentaja käyttää valtaa, millainen valtasuhde valmentajan ja urheilijan välillä on ja miten urheilija kokee valmentajan vallan käytön. Tutkimuksen aineisto on liikunnanohjaajatutkintoon (AMK) Liikuntakeskus Pajulahteen vuonna 1999 hakeneiden eri tasoisten urheilijoiden ja liikunnan harrastajien pääsykoetehtävänä kirjoittamia kertomuksia valmentajistaan. Kirjoitelmien otsikko on: ”Minun valmentajani – mitä olen häneltä oppinut?” Kirjoitelmia on yhteensä 264, joista 126 on naisten ja 138 miesten kirjoittamia. Kirjoittajat edustivat 38:a urheilulajia harrastetasolta olympiaedustajiin. Aineisto koostuu kirjoitelmista. Aineiston tulkinnan lähtökohta on ollut grounded theoryn mukainen aineistolähtöisyys. Paradigma-analyysin avulla olen etsinyt teksteistä keskeisiä ja toistuvia teemoja ja luokittanut niitä yläkategorioihin. Tähän tutkimukseen otin mukaan valmentajan valtaa, vallan käyttöä ja auktoriteettia käsittelevät teemat.

Urheilijat arvostavat auktoriteettia. Valmentajan aikaan saama kuri koetaan hyödylliseksi, koska se edistää urheilullisia tavoitteita. Hyvän valmentajan ei koettu olevan yksinvalttias. Sopivaa kuria määritetään siten, että järjestyksen pidosta huolimatta valmentajan kanssa pystyy keskustelemaan. Liika kuri vie ilon urheilusta ja aiheuttaa suorituspelkoa. Pelkoa aiheuttaa myös valmentajan huutaminen ja ankara opetustyyli. Valmentaja saattaa saavuttaa auktoriteetin asiantuntijuudella, jota määritetään paitsi tiedon määrällä myös opetustaidolla ja kyvyllä innostaa. Toinen tapa saavuttaa auktoriteetti on meriitit. Valmentaja voi saada arvostusta oman menestyksekkään urheilu-uransa vuoksi, aikaisemman valmentajakokemuksensa vuoksi tai jopa kovalla fyysisellä kunnolla. Valmentaja saattaa myös vain ottaa paikkansa ja vaati arvostusta. Tällöin hän tekee oman ystävyytensä ja luottamuksensa tavoiteltaviksi. Vain osan on mahdollista saavuttaa ne ja nämä tuntevat itsensä erityisiksi. Valmentajaan kohdistuu myös suunnatonta ihailua. Ihailutarinoita löytyy lapsuudesta, mutta myös aikuiset urheilijat saattavat nostaa valmentajansa jalustalle. Omanlaisesta arvostuksesta kertovat myös tarinat, joissa valmentajaa luonnehditaan ”kuin vanhemmaksi”. Valmentaja on näissä tarinoissa kasvattaja ja erityisen merkityksellinen ihminen. Auktoriteetin kai-puusta kertovat tarinat, joissa valmentajan ystävyys koetaan ongelmalliseksi. Valmentajan kanssa on tärkeää voida puhua, mutta on hyvä, jos hän on vain riittävän läheinen.

Valmentajaan kohdistuu paljon odotuksia ja mikäli nämä odotukset eivät täyty, urheilija pettyy. Pettymyksen voi aiheuttaa valmentajan asiantuntemattomuus, kyvyttömyys kohdata urheilija, alkoholin käyttö tai huono ja epäreilu käyttäytyminen.

SISÄLLYS:

1. JOHDANTO.....	2
2. VALTA JA AUKTORITEETTI – KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ.....	5
3. MITÄ VALMENTAMINEN ON – TAI MITÄ SEN AJATELLAAN OLEVAN?7	
3.1. Mitä valmentaja tekee?.....	7
3.2. Miten valmentaja johtaa?	8
3.3. Valmentajan asiantuntemus.....	12
3.4. Suomalainen valmennuskeskustelu – katsaus lehtikirjoituksiin	15
4. TUTKIMUSAINEISTO JA SEN TULKINTA	18
4.1. Tutkimuskysymys.....	18
4.2. Aineiston hankinta.....	18
4.3. Kirjoittajien taustaa	20
4.4. Aineiston käsittely.....	22
4.5. Narratiivisuus	23
4.6. Aineiston analyysi ja tulkinta	25
4.7. Luotettavuus	29
5. VALMENTAJAN VALTAA ON MONENLAISTA	32
5.1. Auktoriteettia kaivataan	32
5.2. Liika on liikaa - kurinpidossakin.....	35
5.3. ”Kunnioitin ja melkein pelkäsin häntä”	36
5.4. Koirakoulu – valta rangaista.....	43
5.5. Asiantuntija-auktoriteetti.....	47
5.6. Pelkästään hänen nimensä kuuleminen herätti kunnioitusta	49
5.7. Hän otti paikkansa ja vaati kunnioitusta	51
5.8. Ystävyuden ongelma	53
5.9. Hän oli kaunein ja taitavin ihminen maailmassa.....	55
5.10. Kuin isä tai äiti	60
5.11. Isä tai äiti valmentajana.....	62
5.12. Entäs kun arvostusta ei ole	65
6. YHTEENVETO	68

1. JOHDANTO

Valmennuksen yleinen tarina on kertomus vihaisesti karjuvasta valmentajasta, joka valmentaessaan tavoittelee omia päämääriään, urheilijoiden ollessa vain pelinappuloita. Yksi itselleni mieleen painuneista esimerkeistä on kertomus amerikkalaisesta baseball-valmentajasta Vince Lombardista (k. 1970). Eräs pelaaja luonnehti häntä: ”When Lombardi said sit down, you didn’t look for a chair.” (Motivation Lombardistyle). Yleinen tarina kertoo valmentajasta, jolla on paljon valtaa ja hän käyttää valtaansa väärin.

Tapio Puolimatka (1997) lainaa kirjansa johdannossa Ayn Randin kirjaa *Fountainhead*: ”Jos opit hallitsemaan yhtä ainoaa ihmistä, saat haltuusi koko ihmiskunnan.—Haluatko tietää kuinka se tehdään?—On olemassa monia tapoja. tässä on yksi. Saata ihminen tuntemaan itsensä pieneksi. Saa hänet tuntemaan syyllisyyttä. Tapa ihmisen toiveet ja sisäinen eheys.—Hänen sielunsa menettää itsekunnioituksensa. Saat hänet valtaasi. Hän tottelee. Hän haluaa totella – koska ei luota itseensä ja tuntee itsensä epävarmaksi ja epäpuhtaaksi. Se on yksi tapa. Tässä on toinen. Tapa ihmisen tietoisuus arvoista. Tapa hänen kykynsä tunnistaa suuruutta ja saavuttaa se. Suuria ihmisiä ei voi hallita.—Tässä on vielä yksi tapa, kaikkein tärkein. Älä salli ihmisten olla onnellisia. Onnellisilla ihmisillä ei ole aikaa eikä käyttöä sinulle. He ovat vapaita. Tapa siksi heidän elämänilonsa. Ota heiltä pois kaikki heille kallis ja tärkeä – Ihmisillä on ase sinua vastaan. Järki. Se täytyy saada heiltä pois. – Kun järki on poissa pelistä, voit pelata viltillä korteilla. Kaikki käy päinsä niin kuin haluat milloin vain haluat. Olet saanut hänet valtaasi. Onko mahdollista hallita ajattelevaa ihmistä? Emme halua ajattelevia ihmisiä.” (Rand 1972,636-637)

Pahimmillaan valmentaja toimii kuvatulla tavalla. Hän hallitsee nöyryyttämällä ja syyllistämällä, ei usko urheilijasta mitään hyvää, suhtautuu epäillen kaikkiin vastustajiin ja varsinkin heidän menestykseensä, katsoo velvollisuudekseen kertoa urheilijalle kaikki tämän ”virheet” ja tiputtaa mahdollisen menestyksen jälkeen nopeasti maan

pinnalle pitääkseen yllä voitonnälkää, puuttuu urheilijan elämään ja ihmissuhteisiin eikä anna urheilijan ajatella itse, vaan tekee sen hänen puolestaan.

Voisi ajatella, että parhaimmillaan valmentaja taas on merkityksellinen ja tärkeä ihminen urheilijalle, hänen kanssaan voi puhua, häneen voi luottaa, hän haluaa urheilijalle vain hyvää ja hän luo onnistumisen mahdollisuuksia. Tämä toteutuu oikeasti kuitenkin vain, mikäli valmentaja tiedostaa asemansa urheilijaan nähden ja osaa suhtautua kriittisesti omaan toimintaansa.

Autoritaarista valmennustyyliä kohtaan on kohdistunut kritiikkiä varmasti niin kauan kuin sitä on toteutettu. 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alkupuolella keskustelu valmentajan liiasta auktoriteetista ja liian paljon fyysisten ominaisuuksien kehittämiseen painottuvasta valmentamisesta oli hyvin vilkasta. (esim. Lombardo 1987; Puhakainen 1995.) Valmentajakoulutuksissa ja seminaareissa puhuttiin kokonaisvaltaisesta valmentamisesta, millä tarkoitettiin urheilijan käsittämistä niin fyysisenä, psyykkisenä kuin sosiaalisenakin olentona. Jo aikaisemmin oli asetettu vastakkain autoritaarinen ja demokraattinen valmennusote, joista demokraattinen sai yleisen hyväksynnän.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää valmentajan ja urheilijan välistä ihmishuuhdetta ja erityisesti valmentajan käyttämää valtaa. Haluan laajentaa kuvaa valmentajan käyttämästä vallasta. Onko autoritaarinen valmennusote kaikin puolin huono ja millainen muu tahansa aina parempi? Miksi valmentaja toimii niin kuin toimii ja miten urheilija kokee valmentajan toiminnan? Tutkimuksen aineistona on urheilijoiden kertomuksia valmentajistaan. Aineisto kertoo siis urheilijan kertomaa tarinaa valmentajan merkityksestä. Tulkitessani urheilijoiden kertomuksia pyrin tuomaan valmentajan näkemystä tarinassa esiin omasta kokemuksestani valmentajana ja valmentajakouluttajana. En voi tietenkään unohtaa omaa urheilijanäkökulmaani pohtiessani urheilijoiden kertomuksia.

Lähden tässä työssä liikkeelle vallan ja auktoriteetin käsitteiden määrittelystä. Valmentamista määrittelen olemassa olevien tutkimusten ja lehtiartikkeleiden avulla. Ne kertovat mielestäni siitä, mitä valmentamisen ajatellaan olevan. Tutkimusaineisto ja sen tulkinta-kappaleessa kuvaan aineistoni ja käyttämäni menetelmät ja kerron tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Tulokset ja pohdinnan olen liittänyt yhteen. Pysin pohtimaan tuloksia niitä esittäessäni ja työn lopussa teen yhteenvedon tulosten lomassa esittämistäni tulkinnoista.

2. VALTA JA AUKTORITEETTI – KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ

”**Valta** tarkoittaa kaikkia mahdollisuuksia saada oma tahto läpi sosiaalisen suhteen sisällä myös vastarinnankin edessä, samantekevää mihin tämä mahdollisuus perustuu” (Max Weber 1989,212). Valta viittaa siis toisaalta kykyyn ja toisaalta suhteeseen ja sen perusteita voi olla useita.

”**Auktoriteetin käsitteelle** ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Petersin auktoriteetti-määritelmän lähtökohtana on yhteiskunnallinen järjestys ja sitä ohjaavat säännöt. Auktoriteetti merkitsee oikeutta ohjata ihmisten toimintaa. Se määritellään tavallisesti vaikutuskeinoksi, joka eroaa sekä pakottamisesta että suostuttelusta.

Auktoriteetin ohjeiden noudattaminen ei perustu pakeroon vaan ymmärrykseen, että auktoriteetti on välttämätön suurten ryhmien toiminnan ohjaamiseksi, koska on mahdotonta pakottaa tai suostutella jokaista. Legitiimin (oikeutetun) auktoriteetin antaman ohjeen noudattaminen on tavallisesti rationaalisesti perusteltua, jos se ei ole ristiriidassa moraalien vaatimusten kanssa: Legitiimi auktoriteetti, joka tunnustetaan sellaiseksi, pystyy ohjaamaan ihmisten käyttäytymistä ilman manipulaatiota tai pakkoa ja siten koordinoimaan ryhmän toimintaa. Auktoriteetin antamat ohjeet voivat siksi saada painavamman merkityksen kuin yksilön toimintaa ohjaavat yksityiset syyt. Yhteistoiminnan onnistuminen edellyttää valmiutta asettaa yksityiset syyt syrjään yhteisten päämäärien hyväksi.” (Mc Mahon 1994, 25-28). Yhteiskunnallisen auktoriteetin lisäksi on olemassa auktoriteetin muotoja, jotka perustuvat henkilökohtaisiin ominaisuuksiin kuten asiantuntemukseen, erityisiin taitoihin tai menestykseen. Opetuksen käsitteen filosofisissa analyyseissa oletetaan tavallisesti, että kasvatusta edellyttää ainakin kahdenlaista auktoriteettia, yhteiskunnallista ja tiedollista. (Puolimatka 1997, 250-251.)

Valta on siis kyky vaikuttaa ja auktoriteetti kykyä vaikuttaa tavoin, jotka eroavat pakottamisesta ja suostuttelusta. Valtaa on erilaista ja sitä voidaan luokitella vallan käytön kyvyn ja suhteen perusteella (Ylikoski 2000; Lagerspezt 1993; Tomlinson & Strachan 1996,12-15):

1. Voiman käyttö: Suppeimmassa merkityksessä väkivaltaa, joka voi kohdistua paitsi fyysiseen henkilöön myös hänen toimintamahdollisuuksiinsa.
2. Manipulointi: Valtaa käyttävä kätkee tarkoituksensa vallankäytön kohteelta.
3. Pakottaminen: Perustuu uhkaukselle käyttää voimaa. Valmentaja esimerkiksi ilmoittaa urheilijoille, että he eivät poistu harjoituksista ennekuin jokin harjoitus onnistuu tai hän pudottaa heidät joukkueesta. Pakottaminen voi olla myös henkistä kiristystä tai syyllistämistä.
4. Palkitseminen: Kun pakottaminen perustuu sille, että jotkin tarjolla olevat vaihtoehdot tehdään vähemmän toivotuiksi, perustuu palkitseminen siihen, että tietyt vaihtoehdot tehdään haluttavammiksi. Palkitseminen perustuu siis lupaukselle. Kyky vaikuttaa toisiin perustuu materiaalisiin palkkioihin tai johonkin muuhun toisten arvostamaan asiaan (esim. positiivinen palaute).
5. Legitiimi auktoriteetti: Perustuu vallankäyttäjän asemalle, hänellä on oikeus antaa käskyjä, joita muilla on velvollisuus totella. Auktoriteetti voi perustua ammattiasemaan tai esimerkiksi ikään, sukupuoleen tai sosiaaliseen asemaan. Valmennuksessa tämä voisi olla valmentajan valtaa urheilijavalinnoissa, harjoitus- ja kilpailuohjelmien laatimisessa, sääntöjen ja rangaistusten määräämisessä.
6. Asiantuntija-auktoiteetti: Perustuu auktoiteetin asiantuntemukselle, johon kohde uskoo. Ratkaiseva tekijä on kohteen uskomus, ei todellinen tietämys tai taito.
7. Henkilökohtainen auktoiteetti: Auktoiteetin perustana on auktoiteetin henkilökohtainen merkitys kohteelle, joka tottelee halusta miellyttää tai palvella toista henkilöä. Tällainen suhde voi perustua rakkauteen, ystävyYTEEN, kunnioitukseen tai alistumisen haluun Tätä voidaan kutsua myös karismaksi ja sen täsmällistä syytä on vaikea määrittää.
8. Rationaalinen argumentaatio tai vakuuttaminen: Vakuuttaja esittää argumentteja, vetoamuksia tai kehotuksia ja kohde riippumattomasti, omista arvostuksistaan ja tavoitteistaan lähtien hyväksyy ne toimintansa perusteiksi.
9. Kannustava, mahdollistava valta (engl. enabling): Kyky saada muut tekemään parhaansa ja kehittymään.

3. MITÄ VALMENTAMINEN ON – TAI MITÄ SEN AJATELLAAN OLEVAN?

Asettamani otsikko on kysymys, johon on vaikea löytää yksiselitteistä vastausta. Mikään määritelmä ei tunnu kertovan kaikkea. Yritän vastata kysymykseen selvittämällä mitä valmentamisesta on tutkittu ja mitä siitä on kirjoitettu. Näin oletan löytäväni vastauksia ainakin kysymykseen mitä valmentamisen ajatellaan olevan.

3.1. Mitä valmentaja tekee?

Valmentajan toimintaa harjoitus- ja kilpailutilanteissa on selvitetty observoimalla. Observointimenetelmiä ovat kehittäneet useat tutkijat vuodesta 1976 saakka (Dodge & Hastie 1993). Näiden tutkimusten tavoitteena on ollut selvittää sitä, millainen on tehokas/tuloksellinen (effective) valmentaja menestyksen (Jones, Housner & Kornspan 1997), oppimisen (Trudel & Cote 1996) tai kasvatuksen (Liukkonen, Laakso & Telama 1996) kannalta. Yleisesti ottaen tehokas valmentaja a) antaa jatkuvasti palautetta, kannustaa ja hoputtaa, b) korjaa ja antaa paljon ohjeita c) kyselee ja selvittää paljon d) on enimmäkseen ohjeiden antaja ja e) organisoii harjoitteluympäristön pitääkseen järjestystä yllä. (Dodge & Hastie 1993).

Näiden tutkimusten mukaan valmentajan toimintaa arvioidaan ensinnäkin ajankäytön tehokkuuden mukaan. Valmentajan hyvyys on siinä, että hän tekee mahdollisimman paljon harjoituksissa ja kilpailuissa. Jones ym. (1997) vertailivat kokeneita ja kokemattomia valmentajia Heidän tutkimuksessaan kokeneet valmentajat antoivat enemmän teknisiä ohjeita ja kokemattomat valmentajat tarkkailivat tilannetta enemmän vaiti. Trudel & Cote (1996) observoivat nuorten jääkiekkovalmentajia otteluiden aikana. Tulosten mukaan valmentajat kuluttivat 51,2% ajasta observointiin ilman vuorovaikutusta, 15 % organisointiin, 8,1% pelin ohjaamiseen, 6,7 % pelaajien innostamiseen ja 6,1 % ohjeiden antamiseen. Tutkijoiden mukaan ohjeiden antamiseen käytettiin vähän aikaa ja näin valmentajat eivät käyttäneet ottelutilannetta riittävästi hyödyksi opettaakseen pelaajia.

Toiminnan määrän ohella myös toiminnan sisältö on tietenkin tärkeää. Valmennustilanteen tavoitteena on urheilijan oppiminen ja suorituskyvyn kehittyminen. Urheilijan oppimisen kannalta valmentajan antama palaute tuntuu ensiarvoisen tärkeältä asialta. Palautteen sisällöstä on selvitetty kuinka paljon valmentaja antaa ohjeita ja kyselee urheilijalta (Jones ym. 1997; Lacy & Goldston 1990; Liukkonen ym. 1996; Trudel & Cote.1996), kuinka paljon palautteesta on positiivista ja kuinka paljon negatiivista (Lacy & Goldston 1990; Liukkonen ym.1996) ja kuinka paljon valmentaja kannustaa urheilijaa (Chaumenton & Duda 1988; Lacy & Goldston 1990; Liukkonen ym. 1996). Palautteen annossa mielenkiintoista on ollut paitsi palautteen sisältö, myös sen ajoitus (Lacy & Goldston 1990) Samoin kannustamista on eroteltu sen mukaan onko kannustettu halutusta lopputuloksesta vai toiminnasta ja onko rangaistu ei-toivotusta lopputuloksesta vai toiminnasta (Chaumenton & Duda 1988)

3.2. Miten valmentaja johtaa?

Viime vuosina valmentajan ja urheilijan välistä suhdetta tutkivat tutkimukset ovat pääasiassa pohjautuneet Chelladurain ja Carronin (1978) johtamismalliin. Tämän mallin (MML = Multidimensional Model of Leadership) mukaan urheilijoiden suorituskyky ja tyytyväisyys liittyivät vahvasti siihen, kuinka lähellä valmentajan todellinen toiminta oli urheilijan odotuksia. MML:stä muotoiltu urheiluun sopivaksi LSS (Leadership Scale for Sports) käsittää viisi johtamistyyliä (Chelladurai & Saleh 1980):

- Harjoitus ja ohjeiden antaminen (harjoitteiden suunnittelu, urheilijoiden suorituskyvyn arviointi, asiantuntijuus ja vastuullisuus)
- Demokraattinen toiminta (rohkaisee urheilijoiden osuutta, hyväksyy virheitä ja ottaa ongelmat esille)
- Autoritaarinen toiminta (tekee itsenäisesti päätöksiä, kärkee ja rankaisee)
- Sosiaalinen tukeminen
- Positiivinen palaute(rohkaisee urheilijaa virheen jälkeen, korjaa ennemmin kuin syyttää

Jambor & Zhang (1997) muokkasivat Chelladurain ym. mallia lisäten siihen tilannekohtaisten tekijöiden huomioimisen (valmentaja asettaa yksilölliset tavoitteet, auttaa niiden saavuttamisessa, eriyttää valmennusmenetelmiä urheilijoiden kypsyyden ja taidon mukaan) Chelladurain (1980) moniulotteisen johtamistyylin tutkimusmallin lähtökohtana on, että toimiva johtamistyyli urheilussa huomioi tilannetekijät (tarvittava toiminta), johtamistyylin (varsinainen toiminta) ja henkilökohtaiset tekijät (toivottu toiminta). Malli olettaa, että toimivaa johtamistyyliä voidaan mitata mittaamalla tulosta ja osallistujien tyytyväisyyttä.

Verrattaessa valmentajien ominaisuuksia ja johtamistyyliä on huomattu, että alemman tason valmentajat käyttivät enemmän demokraattista valmennusotetta kuin ylemmän (Jambor & Zhang 1997). Sukupuolten välillä Jambor & Zhang eivät löytäneet eroa.

Chelladurain tutkimusryhmien malliin perustuvat tutkimukset ovat osoittaneet, että tietyn tyyppinen urheilija odottaa tietynlaista toimintaa valmentajaltaan. Esimerkiksi joukkuelajien urheilijat pitivät autoritaarista johtamistyyliä demokraattista parempana verrattuna yksilölajien urheilijoihin (Gordon 1988). On myös osoitettu, että naisurheilijat pitävät demokraattisesta johtamistyylistä ja miehet ennemmin autoritaarisesta tyylistä. (Chelladurai & Arnott 1985, Chelladurai & Saleh 1980). On myös todettu, että urheilijan arviot valmentajan johtamistyylistä riippuvat urheilijan tasosta (Garland & Barry 1988) ja yleisestä joukkueen menestyksestä (Gordon 1988)

Valmentajien johtamistyyliä on tutkittu myös vertaamalla urheilijoiden toivomuksia heidän arviointeihin valmentajansa toiminnasta. Mitä lähempänä toiveet ovat todellista tilannetta, sitä tyytyväisempiä urheilijat ovat (Chelladurai 1984) Mitä enemmän valmentaja antaa positiivista palautetta ja tukea ja mitä demokraattisemmin hän toimii, sitä tyytyväisempiä urheilijat ovat (Weiss & Friedrichs 1986). Valmentajan antaman palautteen on todettu vaikuttavan urheilijan itsetuntoon, koettuun pätevyYTEEN ja motivaatioon (Black & Weiss 1992) ja valmentajien on todettu pystyvän vaikuttamaan

joukkuehenkeen käyttämällä demokraattista johtamistyyliä, antamalla ohjeita, positiivista palautetta ja sosiaalista tukea sekä välttämällä autoritaarista johtamistyyliä. (Gardner, Shields, Bredemeier & Bostrom 1996). Gordon (1988) testasi Chelladurain ja Haggertyn (1978) mallia collegetason jalkapallovalmentajiin ja totesi ettei mallin oletus toiminut ja että ei valmentajat eivätkä pelaajat halunneet päätöksenteon delegointia urheilujoukkueessa, vaan suosivat ennemminkin autoritaarista päätöksentekoa. Myös huippujudokoille ja valmentajille Ranskassa tehty tutkimus osoitti valmentajien toimivan hyvin autoritaarisesti. Valmentajien toimintatapoja olivat urheilijoiden välisen kilpailuasenteen simulointi, verbaalinen provosointi, tarkoituksellinen vetäytyminen kanssakäymisestä, suora konflikti, joukkueen yhtenäisyyden parantaminen sekä suosiminen. Valmentajat kontrolloivat urheilijoiden toimintaa, tekivät päätökset yksin, olivat aina paikalla harjoituksissa ja kilpailuissa, loivat kurinalaisen ilmapiirin ja antoivat paljon negatiivista palautetta. Tutkimuksen mukaan urheilijat kehittivät oman selviytymisstrategian valmentajan toiminnalle. Urheilijoiden pääasiallinen vuorovaikutustyyli oli autonomia. Tunne itsenäisyydestä oli tapa tyydyttää henkilökohtaisia tarpeita sekä lievittää urheilun tuomia paineita. Urheilijoilla oli viisi toimintatapaa: diplomatian näyttäminen, suorittaminen, valmentajan kohtaaminen suoraan, tiedonlähteiden erottelu sekä poikkeaminen tavallisista säännöistä. (D'arripe-Longueville, Fournier & Dubois 1998.)

Smoll & Smith (1989) ehdottivat, että valmentajan tehokkuus on urheilijoiden kokemusten ja muistojen summa. Näkyvä valmentajan toiminta on koettu ja merkityksellistetty urheilijan toimesta niin, että lopputuloksena on urheilijan asennoituminen sekä valmentajaa että kokemusta kohtaan. Smoll & Smithin malli johtamismalleista antaa kehukset niiden kognitiivisten ja affektiivisten prosessien tutkimiseen, joilla voidaan selvittää urheilijan reaktion ja valmentajan toiminnan yhteyttä. Mallin keskeinen oletus on se, että valmentaja toimii jollain tapaa, urheilija kokee ja muistaa nämä toiminnot ja perustuen hänen kokemuksilleen ja muistoille urheilija arvioi valmentajan toimintaa. Tämä malli käsittää myös kolme luokitusta niille muuttujille, jotka vaikuttavat tähän:

- Tilannetekijät urheilulajin luonne, taso, tilanne
- Valmentajan ja urheilijan yksilölliset ominaisuudet
- Valmentajan kokemus urheilijan asenteesta.

Pystyäkseen arvioimaan urheilijan kokemuksia ja arviointia valmentajan toiminnasta Kenow ja Williams (1992) kehittivät valmentajan toimintaa koskevan kyselyn (CBQ), jossa selvitettiin:

- Valmentajan toiminnan kognitiivisia ja asenteellisia vaikutuksia
- Valmentajan antamaa tukea
- Tunteiden kontrollointia ja malttia
- Kommunikaatiota
- Valmentajan toiminnan somaattisia vaikutuksia (Kenow ja Williams 1999).

He huomasivat, että urheilijat jotka olivat jännittyneitä ja joilla oli matala itsetunto kokivat ja arvioivat valmentajansa toimintaa negatiivisemmin. Myöhemmin he huomasivat, että kognitiivinen jännitys oli yhteydessä valmentajan negatiivisesti arvioituun kommunikointiin ja asenteellisiin ja kognitiivisiin vaikutuksiin. (Kenow & Williams 1999). Tutkijoiden oletuksena oli, että valmentajan ja urheilijan yhteensopivuus vaikuttaa urheilijoiden arviointeihin valmentajastaan. Yhteensopivuus oli määritelty seuraavasti: ” Taso, jolla sinun (urheilijan) tavoitteet, persoonallisuus ja uskomukset ovat yhteneväisiä valmentajasi tavoitteisiin, persoonallisuuteen ja uskomuksiin”

Toimintaan vaikuttavat kognitiiviset tekijät, motivaatio- sekä sosiaaliset tekijät. Yksi sosiaalinen tekijä, joka vaikuttaa vahvasti valmentajan toimintaan, on se rooli, jonka hän ottaa käyttöön ja ne arvot ja normit, joiden oletetaan kuuluvan tuohon rooliin. Jotkut valmentajat uskovat, että heidän odotetaan voittavan ja että menestyvän valmentajan kuuluu olla vaativa. Toiset näkevät roolinsa viihdyttäjänä ja henkilökohtaisen kehittymisen auttajana. Pystyäkseen toimimaan tarkoituksenmukaisesti, valmen-

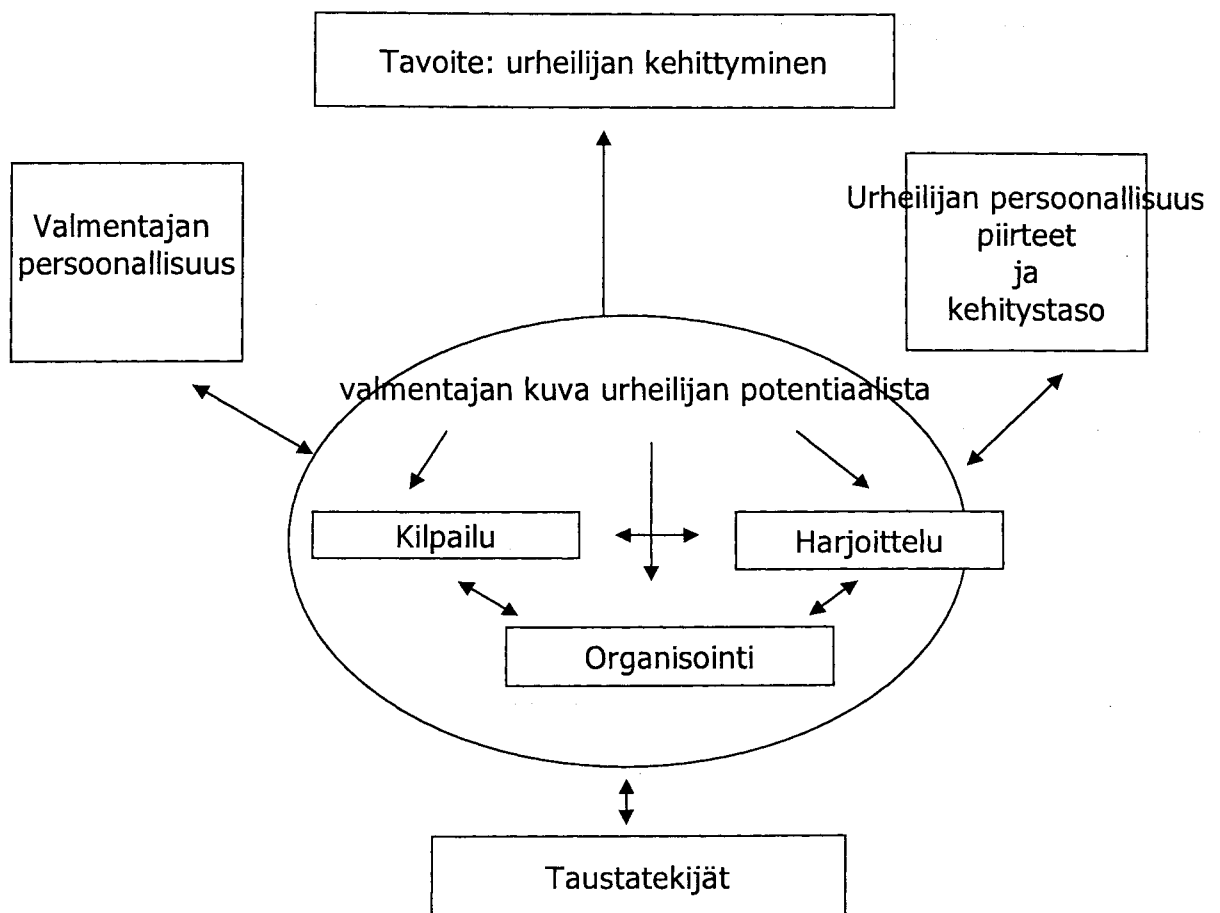
tajalta edellytetään tietoisuutta omasta toiminnastaan ja sen seurauksista. Valmentajien arviot omasta toiminnastaan eivät korreloineet pelaajien arvioihin, ennemminkin pelaajien arviot korreloivat observointituloksiin enemmän kuin valmentajien arvioinnit. Valmentajilla ei voi olla vain omia tavoitteitaan vaan myös käsitys urheilijoiden motiiveista. Valmentajien yleiset uskomukset siitä, miksi urheilijat urheilevat voi vaikuttaa heidän odotuksiinsa kuinka urheilijat reagoivat heidän toimintaansa. (Smoll & Smith 1989.)

Myös pelaajien yksilölliset erota vaikuttavat siihen miten valmentajia arvioidaan. Ensinnäkin pelaajien ikä (Smoll & Smith 1989) ja sukupuoli (Barnett, Smoll & Smith 1992) (tytöt haluavat enemmän rohkaisua ja vähemmän rankaisuja ja teknisiä ohjeita kuin pojat) vaikuttavat. Pelaajat pitivät eniten valmentajasta joka oli rohkaiseva ja antoi paljon ohjeita. Tukeminen oli yhteydessä urheilijoiden korkeaan itsetuntoon ja ohjeiden antaminen matalaan. Se miten valmentajan yleisesti ajatellaan käyttäytyvän vaikuttaa arvioihin. Esimerkiksi mikäli urheilija odottaa valmentajan olevan tiukka hän ei reagoi niin negatiivisesti rankaisuihin. Nämä odotukset vaihtelevat myös lajikohtaisesti. Urheilijan omat tavoitteet ja motivaatio vaikuttavat. Heikko itsetuntoiset haluavat kavereiden hyväksyntää ja välttävät paheksuntaa ja vahva itsetuntoisia motivoi menestys ja kehittyminen. (Smoll & Smith 1989.)

3.3. Valmentajan asiantuntemus

Cote, Salmela, Trudel, Baria & Russel asettivat tutkimuksensa lähtökohdaksi sen ongelman, että valmentajan toiminnasta on olemassa paljon pirstaletietoa, mutta ei ole olemassa teoreettista viitekehystä selittämään, mitkä tekijät ovat tärkeimpiä valmennusprosessissa ja mitkä näiden tekijöiden yhteydet ovat tärkeimpiä. He haastattelivat 17:ä voimisteluvallmentajaa selvittääkseen valmennusprosessia ja loivat tulosten perusteella valmennusmallin (KUVA 1.). Mallin keskellä valmennusprosessia kuvaa organisoinnin, harjoittelun ja kilpailun komponentit. Kolme perifeeriseksi nimettyä

muuttujaa vaikuttavat tähän valmennusprosessiin: valmentajan persoonallisuus, urheilijan persoonallisuus ja kehitystaso sekä tausta-asiat. Tavoite ja valmentajan kuva urheilijan potentiaalista täydentävät mallin. (Cote ym.1995b.)

KUVA 1. Valmentamisprosessin malli. (mukaeltu Cote ym. 1995b)

Coten, Salmelan ja Russelin (1995a) tutkimuksessa kilpailutilanteessa voimisteluvälmentäjä antoi urheilijan tehdä suorituksensa häiritsemättä. Valmentajan tehtävä oli tarkkailla sivusta, sillä ohjeet juuri kilpailuhetkellä saattavat sotkea urheilijan keskittymisen. Monissa muissa lajeissa, kuten esimerkiksi koripallossa (Lacy & Goldston 1990) tai jääkiekossa (Gilbert & Trudel 2000) valmentajan rooli kilpailutilanteessa on

aktiivisempi. Voimisteluvallmentajat näkivät roolinsa tärkeäksi kilpailuun valmistauttaessa. Vallmentajan tehtävä oli estää erilaiset häiriötekijät keskustelemalla urheilijan kanssa urheilijan tuntemuksista, suunnittelemalla ruokailut ja tarkistamalla välineet (Cote ym. 1995a).

Harjoitustilanteessa sekä mies, että naisvallmentajilla vuorovaikutustyyli olivat: tukeminen, vastuun antaminen, ohjeiden antaminen ja positiivisen palautteen antaminen. Nämä istuvat hyvin Chelladurain ja Salehin (1980) LSS:ään: tukeminen, demokraattisuus, ohjeiden antaminen, positiivinen palaute. Näiden lisäksi vallmentajat mainitsivat myös muita tapoja urheilijan suorituksen auttamiseksi. Esimerkiksi miesten vallmentajat keskustelivat, että on tärkeää olla diktaattorinen, vaatia kunnioitusta ja käyttää ryhmän painetta. Toisaalta naisten vallmentajat keskustelivat, että on tärkeää pitää etäisyyttä ja vaatia harjoittelun laatua.(Cote ym.1995a.)

Taitojen opettaminen käsitti kolme osa-aluetta: taitojen kehittämisen vaiheet, voimistelijan fyysinen valmius ja turvallisuus. Psykkisten ominaisuuksien kehittämisen kärkipäässä oli jännityksen hallinta sekä urheilijan oman ajattelun kehittäminen, että urheilija osaa itse arvioida heikkouksiaan ja vahvuuksiaan. Muita tärkeiksi koettuja psyykkisiä ominaisuuksia olivat motivaatio, yritteliäisyys ja itsetunto.(Cote ym. 1995a.)

Gilbert & Trudel (2000) vertasivat Cote ym. (1995b) kehittämää mallia jääkiekkoon. He totesivat mallin pääasiassa toimivan myös jääkiekossa, mutta joidenkin kategorioiden olevan tyypillisiä nimenomaan voimistelussa tai yksilöurheilussa. Tällaisia oli esimerkiksi urheilijan painon tarkkailu ja tekniikan kehittymisen vaiheet.

Yhteenvedona voisi todeta, että vallmentaminen on pohjimmiltaan enemmän prosessi kuin sarja ennalta määriteltyjä toimintoja (Fairs 1987) Huippuvallmentajat arvioivat omia henkilökohtaisia ominaisuuksiaan (mihin pystyy ja mihin ei), voimistelijan ominaisuuksia ja kehitystasoa ja muita tekijöitä, joilla on merkitystä voimistelijan suori-

tuskyvyn kannalta. Valmentajilla ei ole siis varmista mallia voimistelijan kehittämiseksi vaan työ perustuu jatkuvaan arviointiin.(Cote ym. 1995a.)

3.4. Suomalainen valmennuskeskustelu – katsaus lehtikirjoituksiin

1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alkupuolella syntyi keskustelua kriittistä vallitsevia valmennusmenetelmiä kohtaan. Kriitikki kohdistui liialliseen fyysisten ominaisuuksien kehittämisen painotukseen sekä valmentajien autoritaariseen valmennusotteeseen. Lombardo (1987) peräänkuuluttaa kirjassaan valmentajan roolin muuttamista autoritaarisesta tiedonjakajasta humanistisempaan urheilijan auttajaan. Suomessa Jyri Puhakainen väitöskirjassaan kuvasi kokonaisvaltaista valmentamista tarkoittaen sillä Lauri Rauhalan holistiseen ihmiskäsitykseen perustuvaa tapaa huomioida ihminen fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena. (Puhakainen 1995). Puhakaisen väitöskirja ja sitä seurannut keskustelu sai aikaan melkoista kuohuntaa. Asia ei kuitenkaan ollut uusi eikä ensi kertaa esillä. Valmentajan rooleista ja tavoista toimia oli keskusteltu aiemminkin. Valmentaminen oli ilmeisesti jonkinlaisessa murroksessa.

Kävin läpi Valmennus ja Kunto- sekä Valmentaja- lehtiä vuosilta 1985-1999 nähdäkseni löytyykö kirjoituksista mitään vastausta siihen, miten valmentaminen olisi muuttunut. On tietenkin eri asia, mitä lehdessä kirjoitetaan ja miten valmentajat toimivat, mutta uskon, että lehtiartikkelit heijastavat jonkinlaista ”valmennuksen henkeä” ja niistä voi päätellä millaisia asioita on pidetty ongelmallisina, keskustelun arvoisina ja tärkeinä mainittuna ajanjaksona. Tämä katsaus ei ole mikään tyhjentävä tutkimus lehtien sisällöstä, vaan ainoastaan silmäys menneeseen.

Valmentajan roolia oli ansiokkaasti pohdittu aika ajoin vuosien saatossa. Vuodelta 1986 löytyi jalkapallovalmennusta käsittelevä artikkeli, joka oli otsikoitu ”Valmennus vaikuttaa nuoren koko elämään”. Artikkelissa Simo Syrjävaara painotti, että on tärke-

ää, että valmentaja tuntee pelaajansa (Kujala 1986). Kokonaisvaltainen ihmiskäsitys tuli esille vuonna 1989. Leena Jääskeläinen peräänkuulutti kokonaisvaltaista ihmiskäsitystä artikkelissa ”Kasva ihmisenä” (Jääskeläinen 1989). Samana vuonna Heikki Kantola kuvasi valmentajan moninaisia rooleja. Roolit kuvataan valmentajakeskeisesti: vuorovaikutus urheilijan kanssa on johtopäätöksiä, ohjeita, johtamista, esiintymistä. Urheilijan tuntemisesta ei tässä puhuta mitään. Siitä ei voi päätellä, etteikö sitä olisi pidetty tärkeänä. Ehkä se oli liian ilmeistä? (Kantola 1989). ”Huutamalla ei kasvateta” artikkelissa Eero Lehti haluaa pudottaa valmentajat jalustalta: ” Autoritaarinen johtaminen menee jonkin aikaa, mutta nuorten kanssa toimittaessa se ei voi olla oikea tapa. Kaiken toiminnan lähtökohtana on ihmisten kanssa toimiminen” (Kujala 1989). Kurista puhutaan myös vuonna 1992: ”Ei valmentajan tarvitse räyhätä kentän laidalla. Suomessa on ollut, etenkin nuorilla valmentajilla, tapana ylläpitää kovaa kuria ja esittää ääneen jatkuvia vaatimuksia. Se on turhaa, jos homma toimii muutenkin. Aikuisia ihmisiähän pelaajat ovat, ” tuumii koripallovalmentaja Kari Liimo ja jatkaa:” Nuorempana menetin malttini ehkä liiankin helposti, tuli huudettua pelaajalle Et sä nyt tajuu!” (Leppänen 1992.) Antti Kasvion valmentaja kertoo samana vuonna vuorovaikutuksen vaikeudesta: ”Pari kolme vuotta sitten he joutuivat opettelemaan ettei kansakäyminen ole sitä, että ensin huudetaan toisilleen ja vältetään keskustelua sen jälkeen” (Anttila 1992). Alpo Suhonen ei vielä vuonna 1993 puhu kokonaisvaltaisesta valmentamisesta, mutta puhuu taktiikan lisäksi tunteista: ”Urheilussa vedetään roolia. Ikään kuin urheilu olisi vain karskien miesten touhua....Urheilun pitää itse tunnustaa pikkuhiljaa, mistä nämä jutut lähtevät. Mistä syntyy energia, mistä ilo, mistä murhe. Tunteista.” (Kujala 1993.) Vuonna 1993 lehdessä julkaistiin juttusarja nuorten urheilijoiden urasta. Siinä Kari Niemi-Nikkola kirjoittaa mm:” Jokainen meistä nuorten valmentajista voi miettiä omaa palaute- ja vuorovaikutuskäyttäytymistään, varmistaa aika ajoin urheilijan tavoitteiden ja omien tavoitteiden yhtenevyys, tarkastella valmennussuhdetta akselilla autoritaarisuus-demokraattisuus...” (Niemi-Nikkola 1993.) Henrik Dettman pohtii valmentajuuttaan vuosina 1994 ja 1995 julkaistuissa artikkeleissa, joista toinen on otsikoitu: Dettman uskoo pehmovalmennukseen. Hän kuvaa muuttuneensa valmentajana. Aikaisemmin tulisieluisesta valmentajasta, joka pyrki olemaan

kuudes pelaaja kentällä on kehittynyt pelaajakeskeinen demokraatti: ” Minä vastaan urheilijan kohdalla ihmisen kehittymisen tukemisesta ja siinä työssä valmentajalla on kaksi keskeistä tehtävää; valmentaja on urheilijan ystävä, sillä valmentaminen on luottamukseen perustuvaa työtä. Jos ystävyysuhdetta ei ole, ei voi myös olla luottamusta.” (Anttila 1994, Nuuttila 1995.) Urheilijakeskeisyys oli siis tavallisesta poikkeavaa valmennusta: pehmovalmennusta. Vuonna 1999 puhutaan myös kokonaisvaltaisesta valmennuksesta ja pelaajien kehittymisestä ihmisinä artikkelissa, joka kertoo Jouko Lukkarilasta otsikolla: Uskallan olla erilainen (Kujala 1999).

Viidentoista vuoden ajan artikkeleissa aika ajoin palattiin aina samaan asiaan: urheilijakeskeisyyteen ja ihmisenä kasvamiseen. Näistä puhuttiin seuraavilla teemoilla: Joku ajattelee näin, mutta hän poikkeaa valtaosasta valmentajia, joku on oppinut ajattelemaan ja toimimaan näin, vaikka ennen on toiminut toisin, ilmeisesti suurin osa valmentajista ei ajattele näin. Missä ovat ne valtaosasta valmentajia kertovat lehtijutut? Miksi kenestäkään ei kerrota, että hän huutaa urheilijoille jatkuvasti ja on mielestään tehokas valmentaja tai että hän opettaa vain tätä lajia, jääköön kasvatus muiden harjoille. Siis onko huutava, autoritaarinen, itseään varten toimiva valmentaja vain myytti vai onko se todellisuutta? Koska Lukkarila uskaltaa olla erilainen, niin millainen on tavallinen?

4. TUTKIMUSAINEISTO JA SEN TULKINTA

4.1. Tutkimuskysymys

Tämän työn tavoitteena on selvittää valmentajan ja urheilijan välistä ihmissuhdetta ja valmentajan käyttämää valtaa urheilijoiden kirjoittamista kertomuksista. Tavoitteena on tutkia millaisesta valmentajan vallan käytöstä urheilijat kertovat ja mitä merkitystä he kertovat valmentajan vallan käytöllä itselleen ja toisille olevan.

4.2. Aineiston hankinta

Halusin tutkimusaineistoksi eri lajien ja eri tasoisten urheilijoiden kuvauksia valmentajiensa toiminnasta. Olen työskennellyt Liikuntakeskus Pajulahdessa liikunnanohjaajakoulutuksessa opettajana vuodesta 1989. Liikunnanohjaajaopiskelijoista suurin osa harrastaa tai on harrastanut jollakin tasolla kilpaurheilua. Niinpä tutkimusjoukko oli helposti tavoitettavissa.

Varsinainen tutkimukseni pääteema on valmentajan etiikka. Keväällä 1998 tarvitsin tausta-aineistoa valmentajan eettisiä ohjeita valmistelevan työryhmän työtä varten ja miettiessämme Pajulahden opettajakunnan kanssa pääsykoetehtäviä, esitin yhdeksi kirjalliseksi tehtäväksi kirjoitelmaa aiheesta ”Valmentajan etiikka”. Kirjoitelma arvosteltiin viestinnän tehtävänä pääsykokeissa ja jälkikäteen poimin sieltä teemoja valmentajan etiikka-työryhmää varten.

Kun mietin aineiston hankkimista tutkimustani varten keväällä 1999, ajattelin, että pääsykoetehtävä olisi hyvä tapa kerätä aineistoa. Kuitenkin kirjoitelman aiheen valinta oli ongelma. Edellisen vuoden kirjoitelmat aiheesta ”valmentajan etiikka” eivät vaikuttaneet riittävän omakohtaisilta ja eläviltä. Vähemmistö kirjoittajista kirjoitti omista kokemuksistaan. Olkoonkin, että varsinkin ikävistä asioista on helpompi kir-

joittaa ikään kuin muille tai muualla tapahtuneena, halusin omakohtaisia tarinoita. Toisaalta aihe ”valmentajan etiikka” tuntui vaativan pohjustusta. Kaikille ei ole välttämättä selvää, mitä se tarkoittaa. Halusin kuitenkin mahdollisimman vähän johdella kirjoittajia. Roosin mukaan on tärkeätä välttää liian spesifiä aiheen rajausta, jolloin kertoja kertoo tarinansa tutkimuksen erityisnäkökulmasta. Tuloksena ei ole enää ”autonominen” elämäntarina. (Roos,1988,144) Halusin siis kirjoittajien kirjoittavan omasta valmentajastaan ja jotenkin punnitsevan hänen toimintaansa. Niinpä valitsin kirjoitelman aiheeksi ”Minun valmentajani – mitä olen häneltä oppinut”. Kirjoittajille annettiin ohjeeksi käsitellä aihetta mahdollisimman laajasta näkökulmasta, ei esimerkiksi vain taitojen oppimisen kannalta. Lisäksi kirjoittajia kehoitettiin tuomaan esille sekä positiivisia että negatiivisia asioita. Tämä siksi, että pelkäsin pääsykoetilanteen vaikuttavan siten, että kirjoittajat katsovat sosiaalisesti suotavaksi kirjoittaa vain positiivisia seikkoja. Konteksti on tärkeä, sillä ilman sitä et voi todella tietää elämäntarinaa sisältyvää intentiota. Jokaisella ihmisellä on useita potentiaalisia elämäntarinoita, useita versioita esitettäväksi kontekstin mukaisesti: kenelle, millä tarkoituksella, millä painotuksella ym. Kertomus vaihtelee myös elämänvaiheen mukaan (Roos, 1988,148). Muuten uskoin pääsykoetilanteen vaikuttavan siten, että suurin osa kirjoittajista paneutuu tehtävään huolella.

Kirjoittajat saivat valita joko edellä mainitun aiheen tai aiheen: ”Minun opettajani/ohjaajani – mitä olen häneltä oppinut ?” Kirjoittajille kerrottiin, että heidän suostumuksellaan kirjoitelmia tulotisiin käyttämään paitsi pääsykoetehtävinä myös tutkimusaineistoina. Mikäli he suostuivat kirjoitelmansa osallistumiseen tutkimukseen, heidän tuli kirjata paperiin koodausta varten sukupuolensa ja urheilulajinsa, mikäli he eivät halunneet kirjoitelmaa tutkimukseen, he kirjasivat paperiin ”ei tutkimukseen”. Heille vakuutettiin, ettei tutkimukseen osallistuminen tai osallistumatta jättäminen vaikuta heidän kirjoitelmansa arviointiin pääsykoetehtävänä. Tutkimukseen kirjoitelmista otettiin ne valmentaja-kirjoitelmat, joissa oli suostumus tutkimukseen.

Kirjoittajat saivat tehtävän pääsykoepäivän aamuna ja heillä oli aikaa kirjoittaa sitä koko pääsykoepäivä ja tehtävä oli määrä palauttaa illalla kokeiden päätyttyä. Pääsykoepäivä rytmittyi niin, että hakijoilla oli ruokatunnin lisäksi kaksi hyppytuntia päivän aikana kirjallisia tehtäviä varten. Sen lisäksi he tietenkin saattoivat jäädä kirjoittamaan illalla muun pääsykoeohjelman päätyttyä.

4.3. Kirjoittajien taustaa

Kirjoitelmia on 264 kappaletta. Yhteensä pääsykokeissa oli 350 hakijaa, joten suurin osa kirjoittajista kirjoitti valmentajistaan, opettajakirjoituksia oli 62 kappaletta. Suurin osa myös oli valmis antamaan kirjoitelmansa tutkimusaineistoksi. Tutkittavista miehiä oli 138 ja naisia 126 ja he edustivat yhteensä 38:a urheilulajia (TAULUKKO 1.).

Kirjoittajat olivat n. 18-26-vuotiaita. Heillä oli jo kokemusta ja perspektiiviä kertoa sekä lapsuuden aikaisista valmentajista että viimeisimmistä valmentajistaan. Joukossa oli liikunnan harrastajia, jotka lapsuudessaan olivat jonkin verran harrastaneet kilpaurheilua, aktiivisia piiritason urheilijoita, kansallisen tason urheilijoita sekä huippu-urheilijoita (maajoukkue- ja olympiaedustajia).

TAULUKKO 1. Kirjoittajien harrastamat urheilulajit.

LAJI	NAISET (lkm)	MIEHET (lkm)
Pallopelit yhteensä (lentopallo, koripallo, jalkapallo, pesäpallo, jääkiekko, ringette, salibandy, vesipallo, baseball, tennis, squash, golf)	52	104
Kamppailu- ja voimalajit yhteensä (karate, jujutsu, Tae Kwon Do, Krav Maga, judo, nyrkkeily, paini, voimannosto)	7	5
Taito- ja teholajit yhteensä (taitoluistelu, ratsastus, yleisurheilu, alppihiihto, keilailu, kilpa-aerobic, joukkuevoimistelu, baletti, telinevoimistelu, tanssi, motocross)	52	15
Kestävyyslajit yhteensä (suunnistus, hiihto, hiihtosuunnistus, ampumahiihto, uinti, melonta, triathlon)	14	13
Ei ilmoittanut lajia	1	1
Yhteensä	126	138

Osa kirjoittajista kirjoitti lapsuudenaikaisista valmentajistaan ja ohjaajistaan ja osa tämänhetkisestä valmentajasta. Kirjoitelmat peilaavat aikaa n. 15-19 vuotta taaksepäin. Vanhimmat kirjoittajista aloittivat urheilu-uraansa 80-luvun alussa ja nuorimmat kymmenisen vuotta myöhemmin. Onko valmentaminen muuttunut jotenkin tuona aikana? Kaksikymmentä vuotta on niin pitkä aika, että varmasti on. Sekä kasvatuskäsité että auktoriteetti-käsité ovat saaneet uusia tulkintoja. Itse aloitin koulun vuonna 1970. Peruskoulu teki tuloaan ja toisena kouluvuotena siirryttiin viisipäiväiseen kouluviikkoon. Ensimmäinen opettajani oli eläkkeelle jäävä ”vanhan kansakoulun” vankkumaton kannattaja. Opettajan auktoriteetti oli ehdoton ja me lapset opettelimme jos jonkinlaisia käyttäytymistemppeja selviytyäksemme kunnialla. Sitten opetta-

jat muuttuivat rennommiksi. Uskoisin, että samanlaista autoritaarista otetta nykyajan koulusta ei enää löydy. Koululaitos ja koulujen ilmapiiri on varmasti vapaampaa kuin kolmekymmentä vuotta sitten. Kuinka sitten urheilussa? Onko sama vapaampi henki siirtynyt myös urheiluun vai onko urheiluseuran harjoitukset tiukan autoritaarisuuden viimeinen linnake?

4.4. Aineiston käsittely

Kirjoitelmia kertyi enemmän kuin odotin. Ennakkoon ajattelin, että noin puolet pääsykokeisiin osallistuvista kirjoittaa opettajistaan tai ei halua kirjoitelmaansa tutkimukseen. Suurin osa kirjoitti kuitenkin valmentajastaan, joten tunsin olevani aineistoni kanssa pulassa. Kvalitatiivista tutkimusotetta ajatellen vähempi olisi riittänyt. Ajattelin, että pystyn karsimaan kirjoitelmista osan pois analyysivaiheessa, mutta kirjoitelmat ovat koko ajan tuntuneet niin mielenkiintoisilta ja tärkeitä, etten ole osannut jättää mitään pois.

Alkuun luin kirjoitelmat läpi muutamaan kertaan tekemättä muistiinpanoja. Halusin saada kokonaiskuvan aineistosta. Ryhmittelin tekstit miesten ja naisten kirjoittamiin sekä vielä lajiryhmittäin nippuihin. Vaikka tarkoituksena ei ollut varsinaisesti vertailla miehiä ja naisia keskenään, eikä selvittää lajien alakulttuurien eroja, ajattelin, että mikäli ilmeisiä eroja löytyy, voin perehtyä asiaan tarkemmin. Sitten aloitin kirjoitelmien puhtaaksikirjoittamisen. Kirjoittamisen ohessa tein muistiinpanoja kirjoitelmien herättämistä ajatuksista. Osan puhtaaksikirjoituksesta teetin Lahden tekstipalvelulla. Puhtaaksikirjoituksen jälkeen luin tekstit noin kymmeneen kertaan. Tekstien lukeminen ja puhtaaksikirjoitus veivät aikaa työn ohessa noin vuoden. Tein ajatus-työtä siis kaikessa rauhassa ja annoin ajatusteni kypsyä. Samalla lukemani kirjallisuus ja keskustelut valmentajien kanssa toivat uusia näkökulmia ja ajatuksia aineiston analysoimiseen.

Tutustuin ladullisen analyysin apuvälineeksi kehitettyyn WinMax 1,0+-tietokoneohjelmaan, jonka avulla tekstiä voi leikellä ja luokitella. Ymmärrettyäni ohjelman idean, päätin käyttää apunani taulukkolaskentaohjelmaa Exceliä. Se osoittautui käyttökelpoiseksi ja halvaksi ratkaisuksi. Exceliin nimesin taulukot omien avainsanojeni mukaan ja siirsin tekstinkäsittelyohjelmasta tekstiotteita Exceliin.

4.5 Narratiivisuus

Tutkimusaineisto koostuu kirjoitetuista tarinoista. Aineiston kirjoituksia voisi kutsua keskitetyn ja lyhytkestoisen omaelämänkerrallisen muistelutyön tuloksena syntyneiksi (vrt. Innanen 2001,38). Tarinoita pidetään yhtenä ihmisille tyypillisenä tapana tehdä selkoa todellisuudesta. Tarinamuoto on loogisen ajattelun ohella toinen tapa kokeuksensa jäsentämiseen (Eskola & Suoranta 1998,22). Tarina tekee oman ja muiden toiminnan ja kokemukset ymmärrettäväksi (Polkinghorne, 1995;Chase 1995,1).

”Tarina esittää ihmisen sekä subjektina että objektina, niin aloitteellisena toimijana kuin tapahtumien kohteena. Tarina kertoo paitsi mitä ihminen teki, myös sen miten hänen kävi. Tarina esittää henkilönsä aina suhteessa toisiin toimijoihin, joiden toiminnan logiikkaan hän tekemisensä suhteuttaa. Tarina esittää henkilönsä sekä rationaalisina toimijoina että emotionaalisina kokijoina. Se sisältää aina onnen ja epäonnen, kunnian ja häpeän, toivon ja pelon tunteiden jännitteitä. Tarinassa tapahtumia ohjaavat sekä kausaaliset suhteet ja sosiaaliset säännöt että tunteiden ja moraalin logiikka. Tarinat ovat yhtäaikaan sekä ainutkertaisia että yleisiä. Ne kertovat sekä yksilöstä että siitä yhteiskunnasta ja kulttuurista, jossa ne elävät”. (Hänninen 1994.) Tarinan juoni rakentaa ja jäsentää tarinaa niin, että tarinan tapahtumat ja valinnat tulevat ymmärrettäviksi. Juonen tarkoituksena on jäsentää tarinaa ajallisesti ja sisällöllisesti. (Polkinghorne,1995,7.)

Tarinat eivät ole tosiasioiden kirjaamista siitä, kuinka asiat todella olivat vaan merkityksenantoa havainnoille ja kokemuksille (Josselson 1995,33). Tarinoiden tulkinnassa

työskennellään sen parissa, mitä on sanottu ja mitä ei siinä kontekstissa, missä elämä on eletty ja miten siitä kerrotaan (Josselson & Lieblich, 1995,ix). Tarina on monimutkainen sosiaalinen prosessi. Se on sosiaalisen toiminnan muoto, joka kuvaa kertojan ja ympäristön suhdetta. (Chase, 1995,2; Josselson 1995,33.) Tarinoita ei ymmärretä todellisuuden heijastuksina, todellisuudesta välittömästi kertovina tekstikatkelmina, vaan diskurssiivinen lukutapa edellyttää niiden temantisointia kulttuurissa tuotetuiksi kulttuurituotteiksi. Tekstit ovat sinänsä jo osa sosiaalista toimintaa ja osa sosiaalisen todellisuuden rakentamista. (Eskola, Suoranta, 1998,140.)

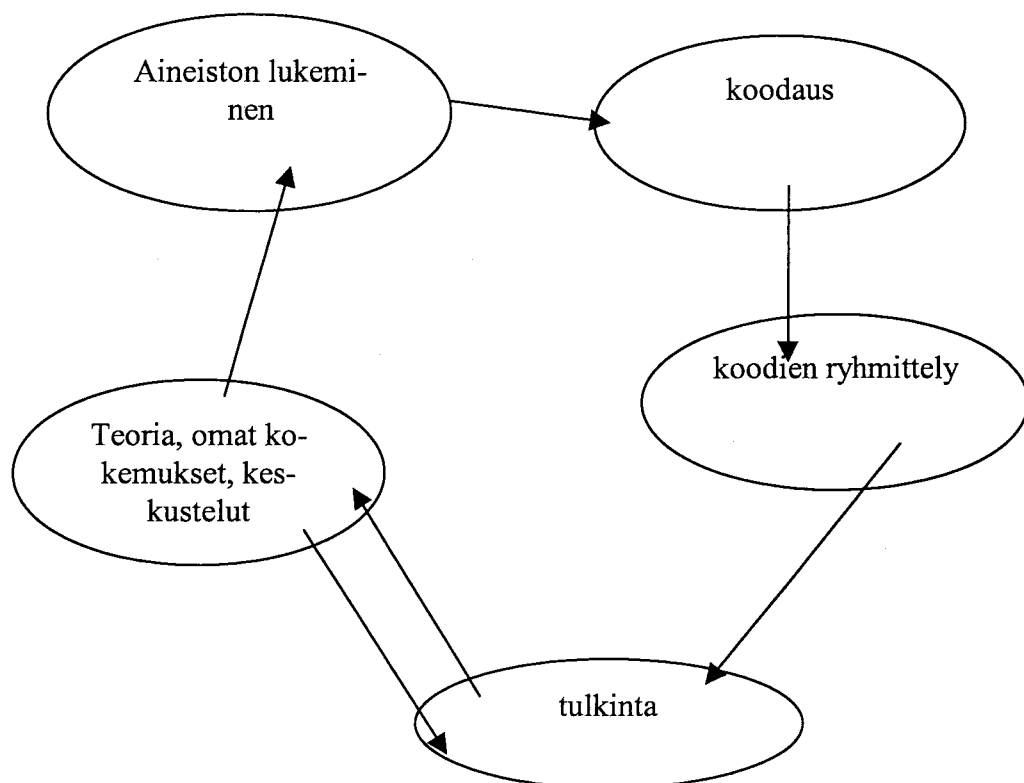
Monet narratiivien tutkijat väittävät, että me opimme yleisistä sosiaalisista prosesseista narratiivia tulkitessamme. Näin ollen narratiivinen analyysi perustuu sille ajatukselle, että yleisten sosiaalisten prosessien ymmärtäminen vaatii keskittymistä varsinaisiin toimintoihin eli alkuperäisiin narratiiveihin. Toisin sanoen elämäkerrat ilmentävät sitä, mitä pitää tutkia: suhdetta varsinaisen elämäkerran ja sen maailman jonka kertoja jakaa muiden kanssa välillä: tapoja joilla kulttuuri muotoilee ja rakentaa kertomusta ja tapoja joilla kertoja käyttää kulttuurisia varantoja ja kamppailee kulttuurisessa rakenteissa. Analysoimalla narratiivien monimutkaista prosesseja opimme millaiset narratiivit ovat mahdollisia tietyille ihmisryhmille ja opimme kulttuurisesta ympäristöstä, joka tekee tietyt narratiivit mahdollisiksi tai ongelmallisiksi. Tärkeä asia tässä on se, että yleinen ei ole täysin selvää meille etukäteen; tunnemme yleisen täysin vain sen ilmentymien kautta. (Chase 1995,20.)

Kieli ei ole – toisin kuin usein kuvitellaan – sosiaalisen todellisuuden neutraali heijastaja. Kieli on sosiaalisen todellisuuden tuote samalla, kun se itse tuottaa tätä todellisuutta. Kieltä käytetään eri tavoin pyrittäessä saavuttamaan erilaisia päämääriä. Tekstit eivät ainoastaan kuvaile tapahtumia vaan ne samalla rakentavat sosiaalista elämää. Tekstit eivät siis niinkään kuvaa kohdettaan, vaan pikemminkin aktiivisesti muodostavat jonkin version asioista. Ihmiset käyttävät kieltä tehdäkseen asioita, jolloin kielellä on tiettyjä tehtäviä ja rakentaakseen versioita sosiaalisesta todellisuudesta. Kuvaukset ovat tilanteen konstituoimia ja toisaalta tilannetta konstituoivia. Ne nouse-

vat tilanteesta ja myös luovat sitä. Se mitä ihminen sanoo on siis sidottava siihen kontekstiin mihin sanominen kuuluu. (Eskola, Suoranta, 1998, 141-142.) Narratiivin avulla kertoja tulkitsee itseään. Teemme työtä sen kanssa mitä on sanottu ja mitä ei, siinä kontekstissa missä elämä on eletty ja siinä kontekstissa jossa siitä kerrotaan kuvataksaan tuota elämää. Meidän täytyy koodata, uudelleen jäsentää ja käsitteellistää sitä elämää löytääksemme tulkinnan aineistosta. (Josselson & Lieblich 1995, ix).

4.6. Aineiston analyysi ja tulkinta

Aineiston analyysi ja tulkinta on ollut monivaiheinen prosessi. En pysty nojaamaan selvästi johonkin yhteen ja ainoaan analyysimenetelmään, vaan aineiston analyysi, tulkinta ja teoriaan palaaminen on ollut kehämäinen ketju (KUVA 2.).

KUVA 2. Aineiston käsittely, analyysi ja tulkinta ketjuna

Vilkon mukaan omaelämäkertojen luentaa voi kuvata monivaiheiseksi prosessiksi, jossa aineisto vähitellen korjaa ja täsmentää tutkimusasetelmaa. Prosessin voi tiivistää kahteen vaiheeseen. Vaiheet voivat toistua ja alkaa uudelleen alusta, mutta periaatteessa ne ovat eriaikaisia ja analyttisesti eri kohtaan sijoittuvia tutkimusprosessin osia. Ensinnäkin jokin asiantila, ilmiö tai kerrontatapa voi elämäntarinoissa esiintyä niin silmiinpistävän selkeänä ja yleisenä, että se väistämättä kiinnittää tutkijan huomion. Ensi havainnon jälkeen tarvitaan kuitenkin kontrolloitua asetelmaa, jotta tutkija voisi edelleen arvioida havaintonsa merkitystä. Yleisistä, useita tarinoita koskevista välittömistä havainnoista on siirryttävä yksittäisten kertomusten systemaattiseen lähilukuun. (Vilkko, 1992, 91.)

Laadullisissa menetelmissä tulkintaa tapahtuu analyysin kaikissa vaiheissa, aineiston käsittelyssä, luokittelussa ja varsinaisessa tulkinnessa. Kvalitatiivinen analyysi ei ehkä ole tasalaatuisten päätelmien ketju, vaan sarja eri luonteisia ja sangen eri tavoin seurattavia ajatusketjuja. Voi olla mielekästä erottaa toisaalta aineiston analyttinen käsittely ja tulkinta ja toisaalta analyttinen päättely ja argumentointi. Sekä käsittelyssä että tulkinnessa vaaditaan päättelyä ja argumentointia, mutta ajatuskulkujen luonne vaihtelee. (Ehrnroth, 1992, 40.)

Aineiston analyysin lähtökohta perustuu ”grounded theoryn” (Strauss & Corbin 1990) ajatukseen aineistolähtöisyydestä. Aineistolähtöinen tutkimusote vie tutkimusta eteenpäin aineiston mukana. Aineistosta opitaan uusia asioita ja sen pohjalta nostetaan esille sellaisia miksi-kysymyksiä, joita ei olisi osannut tehdä ennen aineistoon ja samalla tutkittavaan ilmiöön perehtymistä (esim. Alasuutari, 1999; Eskola & Suoranta 1998.) Laadulliseen analyysiin ja tulkintojen tekemiseen on olemassa kaksi periaatteellista lähestymistapaa. On mahdollista pitäytyä tiukasti aineistossa, analysoida sitä ns. grounded – mallin mukaisesti ja rakentaa tulkintoja tiiviisti aineistosta käsin. Toinen tapa on pitää aineistoa tutkijan teoreettisen ajattelun lähtökohtana, apuvälineenä tai lähtökohtana tulkinnoille (Eskola & Suoranta, 1998, 146).

Oma lähestymistapa ei ole puhtaasti grounded theoryn mukainen vaan Laineen käytämä teorian ja empiirisen tutkimusaineiston välinen jatkuva vuoropuhelu on lähempänä omaa työskentelytapaa. Tämä hermeneuttiseksi rekonstruktioksi nimetty lähestymistapa pyrkii yhdistämään kohteen teoreettisen analyysin empiiriseen aineistoon jatkuvana ja toisiaan täydentävänä prosessina. Tutkimus on jatkuvaa dialogia tutkijan ja tutkimusaineiston välillä. Tutkimusstrategiaan sisältyy ajatus siitä, että tutkija ja tutkimus eivät ole neutraaleja tai toisistaan erillisiä. Tutkimuksen kirjoittaja sisällyttää tutkimuksen kohteet tekstiinsä ja rakentaa uudelleen oman ymmärryksensä ja käsitteidensä välityksellä sen sosiaalisen maailman, jota kuvaa tutkimuksessaan. Tutkimuksen rajat piirtyvät tutkijan kielen ja tekstin kautta. Tämä rajaaminen tapahtuu osana sosiaalista todellisuutta ja kulttuurista tilannetta tietyssä ajassa ja tilassa. Tutkijana konstruoin tutkimustani myös osana yhteiskuntaa ja sen instituutioita (Laine 2000,14-15.)

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa etsin aineistosta valmentajuuden ja valmentajan toiminnan representaatioita paradigma-analyysin avulla. Poimin aineistosta lauseita tai kappaleita, jotka nimesin niitä kuvaavalla nimellä. Seuraavassa vaiheessa luodut koodit kategorisoidaan, eli samaa asiaa edustavat koodit liitetään yhteen ja nimetään niitä yhteisesti kuvaavalla nimellä. (Strauss & Corbin 1990, 61-74; Polkinghorne 1995,10.) Edelleen kategorioita voidaan jakaa alakategorioihin (Strauss & Corbin 1990, 96-115).

Aineiston luokittelussa voidaan erotella kahdentasoisia tulkintasääntöjä: erittely- ja sijoittelu säännöt ja yleistyssäännöt. Erittely- ja sijoittelusäännöt ovat sääntöjä, joiden perusteella aineisto hajoitetaan analyysiyksiköiden tasolle (asiat, lauseet, yksilöt, lausumat) ja sijoitellaan sitten analyysin luokkiin. Yleistyssääntöjä sovelletaan, kun analyysistä nousee teoreettisten jäsentävien käsitteiden tasolle ja esitetään kokoava tulkinta tapauksesta, kaikesta aineistosta tai aihepiiristä. Mihin tulkintasäännöt voivat perustua, mistä ne johdetaan? Ihanne tutkimuksessa erittely- ja sijoittelusäännöt pe-

rustuvat toisaalta aineiston kokoamista edeltäneeseen teoria- ja intuitioperusteisten kysymysten spesifiointiin ja toisaalta aineiston ensimmäisen lukukerran yhteydessä tapahtuneessa tutkijan intuition ulkoistamisessa mahdollisesti esiinnousseisiin uusiin kysymyksen asetteluihin ja oletuksiin. (Ehrnroth 1992,.38.)

Aloittaessani aineiston luokittelun en laatinut valmiiksi luokittelusääntöjä. Luokittelun lähtökohtana oli aineistolähtöisyys ja muutaman lukukerran jälkeen aineistosta todella alkoi nousta muutamia teemoja. Ensimmäisellä luokittelukierroksella poimin aineistosta sieltä selvästi esiin nousevat teemat ja liitin niitä kategorioihin. Tässä vaiheessa harjoitin paljon yksinpuhelua, sillä tietyt teemat toivat paljon omakohtaisia muistoja, joita en ollut muistanut kirjoittaessani auki omia muistoja valmentajistani (kts. luotettavuus). Yritin pohtia noiden muistojen merkitystä ja kirjoitin niitä alustavien tulkintojen sekaan muistaakseni ne myöhemmässä vaiheessa ja näin välttyäkseni tekemästä analyysistä vain omien muistojeni psykoterapointia.

Ensimmäisen luokittelukierroksen jälkeen palasin teorian pariin ja etsin luokittelussa esiinnousseista teemoista teoriataustaa. Edelleen teoriasta heränneiden kysymysten siivittämänä palasin jälleen aineiston pariin tarkentamaan luokitusta. Tässä kehässä pyörin joitakin kierroksia. Paluu teoriaan aiheutti joka kerta melkoisen suon, sillä aineistosta nousevia asioita ja teemoja oli paljon ja tutkimus alkoi syleillä koko maailmaa. Oli hyvin vaikeaa päättää mihin keskusteluun haluan tällä tutkimuksella osallistua, sillä mahdollisuuksia oli paljon.

Löysin aineistosta yhteensä 27 teemaa, jotka koodasin oman otsikkonsa alle. Koodien aihealueita yhdistelemällä syntyi neljä kategoriaa: valta, vuorovaikutus, valmentajan toimintaympäristö ja urheilupuhe (TAULUKKO 2.).

TAULUKKO 2 . Aineiston luokittelussa syntyneet koodit ja niiden yläkategoriat.

Kategoria	Koodi
Valta, vallan käyttö	·auktoriteetti, asiantuntemus, jalusta, toinen isä tai äiti, ystävyysongelma, pettymys
Vuorovaikutus	kuuntelu, ristiriita, luottamus, kannustus, välittäminen, huumori, kommunikointi
Valmentajan toimintaympäristö	ajan uhraaminen, valmentajan olemus, käytötavat, eettinen ongelma, ahkeruus, esimerkki, tasapuolisuus, asiantuntemus
Urheilupuhe	kova treeni, voittaminen, tehdään minusta, urheilijan tapa, kunnianhimo, minä ja valmentaja, laihdutus, tiukkana

Tutkimusta rajatakseni valitsin käsiteltäväksi aineiston teemoista ne, jotka käsittelevät valmentajan valtaa, vallan käyttöä ja auktoriteettia. Menetelmällisen rajauksen tein siten, että tässä vaiheessa tyydyin vain yhteen analyysimenetelmään: paradigma-analyysiin ja jätin aineiston toisenlaisen tarkastelun myöhemmäksi.

Yhden teeman alla on hyvin erilaisia kirjoituksia kyseisestä temasta. Esimerkiksi auktoriteetti-koodin alla on kertomuksia toivotusta ja ei-toivotusta auktoriteetista sekä auktoriteetin puutteesta. Tuloksia esittäessä olen edelleen käsitellyt valta-kategorian alla olevia teemoja siten, että olen jakanut ja yhdistelyt niitä saadakseni kerronnasta luettavaa.

4.7. Luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudessa on kysymys aineiston ja tulkinnan luotettavuudesta. Aineiston kohdalla luotettavuus merkitsee ennen kaikkea aitoutta: aineisto on aitoa, kun tutkimushenkilöt puhuvat samasta asiasta kuin tutkija oletti (Aho-

nen,1994,129). Kirjoittaja saattaa leikitellä sosiaalisen hyväksyttävyyden, tarinan uskottavuuden ja käytännöllisen tiedonvälityksen rajamailla lyömällä tarinansa ”läskiksi” mutta silloinkin tarinaan tarttuu jotakin kirjoittajan merkitysmaailmoista ja minästä. Kirjoitus on aina kirjoitettu jossakin kontekstissa, ajassa ja paikassa, tiettyä tarkoitusta varten jollekin yleisölle. Kertojan tulee olla omassa lajissaan uskottava, jolloin ei ehkä niinkään pohdiskella sitä, onko tarina totta vai ei, faktaa vai fiktiota, vaan pikemminkin on kyse yksilöllisen kokemuksen esittämisen käyttökelpoisuudesta, sen aikaansaamasta vaikutuksesta ja sosiaalisesta hyväksyttävyydestä. (Hyvärinen, 1994, 53-63.) Aineistot kerättiin pääsykoetehtävänä, minkä uskon vaikuttaneen useimpien kirjoittajien kohdalla siten, että he paneutuivat tehtävään huolella. Toisaalta pääsykoetilanne saattaa aiheuttaa sosiaalisesti hyväksyttävää kirjoittamista, asioiden kaunistelua ja pyrkimystä oman kuvan kiillottamiseen. Oman arvioni mukaan suurin osa kirjoituksista on hyvinkin aitoja, kukaan kirjoittajista ei ole lyönyt ”läskiksi” ja kilven kiillotustarinat on enimmäkseen mahdollista tunnistaa.

Tulkinta on tutkimusaineiston merkityksellistämistä tutkimusasetelman ohjaamana. Tulkinnan pätevyyttä ja kattavuusalueen laajuutta arvioitaessa tarkastellaan sen koeteltavuutta. Tulkinnan sisäinen koeteltavuus kattaa aineistoanalyysin uskottavuuteen liittyvät perusvaatimukset. Näistä ensimmäinen on tulkintasääntöjen riittävä eksplikointi eli se, että tutkimus riittävän selkeästi kertoo ne periaatteet, joita noudattaen aineistoa tutkimusasetelman varassa tulkitseamalla päädytään juuri niihin tuloksiin, jotka tutkimuksessa esitetään, eikä joihinkin toisiin tuloksiin. Toinen sisäiseen koeteltavuuteen kuuluva perusteluvaatimus on riittävän aineistomäärän esittäminen tulkinnan tukemiseksi ja tulkintasääntöjen soveltamisen havainnollistamiseksi. Kolmas tulkinnan sisäiseen koeteltavuuteen kuuluva perusteluvaatimus on tulkinnan suhteuttaminen aineistolle mahdollisesti tarjoutuviin vaihtoehtoisin tulkintoihin.(Heiskala 1992,224.)

Johtopäätökset eli tulkitut merkitykset ja merkityskategoriat ovat valideja silloin, kun ne vastaavat sitä mitä tutkittavatkin tarkoittivat ts. tutkija ei ole esimerkiksi ylitulkinnut aineiston ilmaisuja (Ahonen,1994, 129). Olen ennen analyysivaiheen aloittamista

pyrkinyt ulkoistamaan intuitioni (Ehrnrooth 1992, 34-35) kirjoittamalla auki omat kokemukseni sekä valmentajana, urheilijana että opettajana. Tavoitteena on pyrkiä tunnistamaan omat uskomukseni, asenteeni ja arvostukseni pystyäkseen peilaamaan niitä tulkintoihini (Eskola, Suoranta, 1998, 140-141). Omien uskomusten aja arvojen tunnistaminen siten, ettei ne millään lailla vaikuta tulkintaan on uskoakseni mahdotonta. Luotettavuuden kannalta tärkeää on ilmaista selkeästi, milloin kyseessä on oma mielipide ja milloin kirjallisuuden pohjalta aineistosta vedetty johtopäätös.

Aineiston laajuus on laadulliseen tutkimusotteeseen perinteisesti kuulumatonta luotettavuustekijä, mutta se on mielestäni myös huomioitava tässä tutkimuksessa. Kirjoittajat edustavat yhteensä 38:a eri urheilulajia, jolloin urheilulajien alakulttuurien merkitys on nähtävissä. Edelleen kirjoittajia on maajoukkue-urheilijoista harrastelijoihin, jolloin valmentajan toiminnan monet ulottuvuudet tulevat näkyviin.

5. VALMENTAJAN VALTAA ON MONENLAISTA

5.1. Auktoriteettia kaivataan

Urheilijoiden kertomuksissa etenkin miehet arvostivat kuria ja järjestystä harjoituksissa. ”Hän sai kurin ja hän vaati.” Parhaimmillaan valmentaja on toiminut sopivan tiukkana harjoitusvastuksena murrosiän pyörteissä. Naisten kertomuksissa samanlaista kurin toivetta ei tullut esiin. Kun naiset kertoivat naisvalmentajistaan, kurista kyllä kerrottiin, mutta sitä ei erityisesti toivottu tai odotettu. Naisurheilijoiden kertoessa miesvalmentajistaan kuria ja järjestystä ei mainittu lainkaan.

Valmentajani ovat toimineet kukin vuorollaan auktoriteettisina ankkurina läpi lapsuuteni kasvuajan, sosiaalisen epävarmuuden leimaaman murrosikäni sekä lopulta kasvamiseni nuoreksi mieheksi. He ovat olleet se taho jota olen kuunnellut ja totellut silloinkin kun olen menettänyt luottamukseni opettajiini. He ovat olleet myös se voima johon vanhempani vetosivat, jos kiukuissani en toiminut heidän toivomallaan tavalla. (mies, jääkiekko)

Valmentaja voi nuorelle urheilijalle olla ainoa auktoriteetti. Häntä uskotaan silloinkin, kun vanhempien ja opettajien auktoriteettia vastaan kapinoidaan. Parhaimmillaan valmentaja voi toimia merkittävänä apuna vanhemmille.

Valmentajani nautti meidän suurta kunnioitusta ja kukaan ei uskaltanut sanoa vastaan. Hän oli myös ehdottoman reilu, minkä luulen vaikuttaneen suuresti minun oikean ja väärän käsitykseen siinä iässä. Treenien ollessa kovimmillaan n. 16-vuotiaana sattui paljon asioita kehän ulkopuolella mitä ei olisi näin jälkikäteen halunnut. Toin "ongelmat" salille ja taistelin auktoriteettia vastaan. Hävisin ja kerrankin voin sanoa olevani hyvilläni tappiosta. Sain elämäni järjestykseen ja nyt ovat läheiseni sanoneet vahvimmaksi puoleksi juuri tasapainoisuuden. (mies, nyrkkeily)

Valmentaja oli pitkän linjan upseeri ja sen huomasi myös hänen olemuksestaan. Hän toi koppiin oman tunnelmansa ja sai kaikkien pelaajien kunnioituksen. Hän osasi myös käsitellä jokaista pelaajaa omalla tavallaan. Hän oli myös se valmentaja, joka poisti meidänkin joukkueesta sen hyvä veli-peluuttamisen. Hänen tuloonsa asti joukkueessamme vakiopakkeihin kuulunut mm. joukkueenjohtajan poika. Valmentaja kuitenkin huomasi, että pojan taidot eivät riittäneet pelaamaan, joten hän peluutti niitä jotka pärjäisivät. Hän oli samalla ensimmäinen valmentaja, joka sanoi joukkueenjohtajalle, että hän ei peluuta tämän poikaa vain siksi että tämä on joukkueenjohtajan poika. Samalla minä huomasin ja otin opikseni että valmentajalla on oltava oma auktoriteetti niin pelaajiin kuin vanhempiinkin. Jos halutaan menestyä niin peluutetaan niitä, joilla on edellytyksiä siivittää joukkue voitosta voittoon. (mies, jalkapallo)

...olimme valmiita kuuntelemaan paljon nähneen ja kokeneen auktoriteetin elämänohjeita. Ehkä juuri se ehdoton auktoriteetti, mikä hän oli, toi tietynlaisen turvallisuudentunteen porukkaamme. Silloin opin mitä merkitsee valmentajan kunnioitus ja mitä se saa aikaan. Mutta hän ei ollut mikään diktaattori vaan oli aina valmis kuuntelemaan pelaajia, eikä kukaan pelännyt tuoda omaa mielipidettään julki. Ja kovissa harjoituksissa ja pitkillä pelimatkoilla hänen hurtti huumorinsa pelasti monen päivän. (mies, jalkapallo)

Näissä tarinoissa kuria ja järjestystä arvostettiin. Valmentaja oli erityisesti oikeudenmukainen ja suoraselkäinen. Hän korjasi urheilijan epäoikeudenmukaiseksi katsoman asian ja näin mahdollisti kilpailullisten tavoitteiden täyttymisen. Sitä urheilija arvosti paljon. Hän kuitenkin arvioi tilannetta vain omasta näkökulmastaan. Tasapuolisuus urheilussa onkin vaikea asia. Mikä vaikuttaa tasapuoliselta jostain näkökulmasta, onkin epäreilua toiselta kannalta katsottuna.

Järjestyksen pidosta huolimatta valmentajan ei koettu olevan määräilevä. ”Hän ei ollut mikään diktaattori vaan oli aina valmis kuuntelemaan pelaajia.” Tällainen valmentaja koettiin turvalliseksi. Se, että kirjoittaja mainitsee, ettei oma valmentaja ollut dik-

taattori kertoo valmentajan ”roolista” – tiukka valmentaja on yleisesti käsitetty diktaattoriksi. Maininnalla, että valmentaja oli valmis kuuntelemaan pelaajia, painotetaan valmentajan erinomaisuutta. Puolimatkan mukaan eräs auktoriteettia vastaan esitetty väite on, että auktoriteetti loukkaa lasten luontaista vapautta. Tämä väite kuitenkin perustuu pakkovalan ja auktoriteetin käsitteiden sekoittamiseen. Oikeutettu auktoriteetti on rationaalisesti perusteltavissa, joten oppilaan on mahdollista ymmärtää sen mielekkyys. Lapsen on mahdollista ymmärtää, miksi on järkevää noudattaa auktoriteetin antamia ohjeita, vaikka olisikin niistä yksityiskohdissaan eri mieltä. Tällainen ymmärrykseen perustuva toiminta ei ole ristiriidassa lapsen vapauden kanssa. (Puolimatka, 1997, 253.)

Autoritaarisuus on ongelma, silloin kuin urheilija ei koe tulleeensa huomioiduksi. ”Jääkiekon ongelma on yhä autoritaarisuus. Pelaajat koetaan toiminnan kohteina, ei tuloksen tärkeimpinä tekijöinä. Meillä ei kiinnitetä riittävästi huomiota elämän henkiseen puoleen, eettisiin arvoihin ja tavoitteisiin. Ilman kestävästä ihmiskuvasta jäädytään lopulta vuosien jälkeen vain roikkumaan kiekkoilun pariin ja pyritään johtamaan muita samaan ahdinkoon. (...) Sinä päivänä kun suomalainen jääkiekkoilija sanoo omat näkemyksensä harjoittelemisesta, pelaamisesta ja koko kiekkobisneksestä, ollaan menossa eteenpäin. Mä en hyväksy sitä, että pelaajia pidetään tyhmänä karjana, jota potki-taan eteenpäin.” (Suhonen 1997, 94)

Liikaa autoritaarisuutta pidetään yleisesti urheilussa ongelmana. Mielikuva yksinvaltiaasta valmentajasta, joka ei kuuntele urheilijaa elää sitkeässä. Urheilijat tuntuvat kaipaavan auktoriteettia tiettyyn rajaan saakka. Raja menee siinä, että valmentajalle voi puhua. Auktoriteetin puute on myös ongelma. Se koetaan ongelmalliseksi silloin kun kurin puute estää urheilullisten tavoitteiden saavuttamisen. Auktoriteettia kaipaavivat myös Jokereiden pelaajat Helsingin Sanomien artikkelissa ”Valmentaja Pietilän auktoriteetti loppui”. Waltteri Immonen toteaa: ”Jäin odottamaan auktoriteetti-sempää valmennusta, eikä se puoli toiminut” Hänen mukaansa ainakin Jokereissa

valmentajalta vaaditaan auktoriteettia. ”Kaksinkamppailuja ja luistelua kaipasimme enemmän.” (Miettinen,1997)

5.2. Liika on liikaa - kurinpidossakin

Liika vaatiminen ja liian tiukka kuri aiheuttavat suorituspelkoa tai jopa urheilun lopettamisen. Urheilemaan tullaan pitämään hauskaa ja jos hauskuus häviää, häviää myös urheilun mielekkyys. Liian ankarasta valmentajasta kerrottiin usein ”jossain muualla tapahtuneena”: ”Koska naapuriseurassa oli kamala äijä, niin pelaajat siirtyivät meidän seuraan.” Muutaman kirjoittajan kohdalle liian ankara valmentaja oli kuitenkin osunut ihan henkilökohtaisesti.

Joukkueeni sai ensimmäisen todellisen valmentajan ollessamme 14-vuotiaita. Hän oli kova asenteinen piiskuri, jolla oli ammattitietoutta. Se tapa, jolla hän opetettavat asiat esitti, ei ollut ikäisillemme sopiva. Hän oli mielipiteissään ehdoton, eikä hyväksynyt epäonnistumista. Pelistä tuli monelle pakkomielle, jossa pitää vältellä virheitä. Pelistämme katosi luovuus, eikä kukaan uskaltanut tehdä omia ratkaisuja.(mies, jalkapallo)

Myös kuri ja järjestys ovat asioita joista hän ei tingi. Välillä jopa tuntuu että joistakin asioista voisi joukkueen kanssa keskustella. Usein yritys on kuitenkin turhaa, koska hän pitää kyllä päänsä ja sääntönsä. Mielestäni juuri tässä asiassa hänellä on eniten parannettavaa. Hän on vähän ns. diktaattorimainen, eli tykkää määrätä kaapin paikan ja sanoa miten asiat tehdään. Täytyy kuitenkin myöntää, että jotkin hänen tekemät päätökset, jotka alussa tuntuivat vähän huonoilta, jo lopussa tuntuivat ihan hyviltä. (mies, salibandy)

Opettajani oli alusta alkaen hyvin tiukka ja määrätietoinen ja moni kaverini lopetti baletin hänen takiaan. Niin tein minäkin 14-vuotiaana. Silloin minulla oli jo paljon muita harrastuksia mm. jalkapallo ja yleisurheilu joiden seurauksena lihakseni alkoi-

vat voimistua "väärästä paikasta" balettia ajatellen. Opettajani alkoi huomautella mm. suurista reisisistäni ja silloin sain tarpeekseni. (nainen, baletti)

Valmentajan ehdottomuus on ahdistavaa, vaikka hän olisikin oikeassa. Mikäli urheiliija kokee valmentajan ehdottomuuden vielä vääräksi tai epäoikeudenmukaiseksi, on urheilun loppu aika lähellä. Tällaisessa tapauksessa valmentaja saattaa toteuttaa selkeistä valmentajan roolia, jonka hän on oppinut omalta urheilijauraltaan tai jonka hän kokee oikeaksi. "Todellinen" valmentaja vaatii kaiken mahdollisen tehtäväksi urheilun ehdoilla. Valmentajan tehtävähän on auttaa urheilija pääsemään urheilu-urallaan mahdollisimman korkealle. Tässä onnistuakseen valmentaja vaatii, ei hyväksy epäonnistumista, tekee päätökset tehokkaasti ja tuo esille epäkohdat urheilijassa ja hänen toiminnassaan.

5.3. "Kunnioitin ja melkein pelkäsin häntä"

Urheilijoiden kertomuksissa valmentajasta kerrottiin usein kunnioittavaan sävyyn. Valmentajan uhraamaa aikaa arvostettiin ja häntä persoonana kunnioitettiin. Joissain kertomuksissa valmentaja myös herätti pelkoa. Naisten kertomuksissa pelonsekainen kunnioitus valmentajaa kohtaan tulee esiin useammin kuin miesten kertomuksissa. Pelon aiheuttaa valmentajan huutaminen ja ankara opetustyyli.

Kunnioitin ja melkein pelkäsin valmentajaani. Minua otti todella päähän ja joskus itkettikin treenien jälkeen, kun valmentaja oli huutanut naama punaisena 10 cm:n päässä omista kasvoistani jostakin asiasta. Pian kyllä oivalsin, että hän huusi aina asiasta, sekä havaitsin, että hänen keinonsa todella auttoi. Siitä lähtien tein harjoituksissa aina kaiken kunnolla huolimatta siitä, kuinka väsynyt olin tai vaikka ei kiinnostanut yhtään juuri sinä päivänä harjoitella. Opin tekemään kaiken parhaani mukaan, jotta minun ei tarvinnut pelätä, jotta ei tarvinnut kuunnella valmentajani karjumista. (nainen, koripallo)

Mikä pistää valmentajan huutamaan? Äänensä kuuluville saaminen hälinässä tai suuressa tilassa tietenkin pakottaa korottamaan ääntään. Tätä ehkä tarkoitetaan seuraavassa:

Hän saattoi huutaa meille paljonkin, mutta vain silloin kun siihen oli aihetta. Silloin ainakin minä tajusin, että nyt oli jossain mätää, ja että tarvitsisi tehdä jotain. Huutaminen ei ollut mitään ylenpalttista karjumista, vaan ohjeita antavaa ja selkeää. Vaikka olimmekin aika nuoria niin meihin se tepsii, eikä kukaan itkenyt että: ”miksi toi äijä huutaa?” (mies, jääkiekko)

Toisaalta kyse voi olla myös tapahuutamisesta, valmentajan roolin toteuttamisesta. Ensimmäisen kerran havahduin oikein todella pohtimaan valmentajan roolin toteuttamista seurattessani liikunnanohjaajakoulutuksessa erästä valmennusopin ohjausharjoitusta. Eräs miesopiskelija piti ohjausharjoitusta jalkapallosta. Hän oli itse liigatason pelaaja, luonteeltaan rauhallinen ja lupsakka. Kun ohjausharjoitus alkoi, hän aloitti karjumisen ja karjui koko ohjausharjoituksen läpi. Kaikki ohjeet, kannustukset ja moitteet tulivat varsin vihaiseen äänensävyyn. Kysymys ei siis ollut vain äänen kuuluvuudesta. Hän oli oikeasti vihainen. Sekä osanottajina olleet opiskelijat että minä olimme melko hämillämme tilanteesta. Palautes keskustelun aluksi kysyin häneltä huutamisen syytä. Oliko hän sitä mieltä, että osanottajat eivät yrittäneet riittävästi, vai miksi hän karjui? Opiskelija oli aidon hämmästynyt ja hän vastasi: ”Valmentajat ovat tällaisia.” Hän oli ajatellut pitää erinomaisen ohjausharjoituksen ja päättänyt toimia ”valmentajan tavoin”.

Edeltävissä tarinoissa huutaminen oikeutetaan. ”Silloin ainakin minä tajusin, että nyt oli jossain mätää, ja että tarvitsisi tehdä jotain.” Huutaminen koetaan ikävänä, mutta se tepsii siinä mielessä, että on pakko yrittää enemmän. Kenelle silloin urheillaan ja miksi urheilija urheilee, jos hän vain huutamalla yrittää enemmän?

Tärkeintä on että urheilijalla on auktoriteetti, joka sanoo mitä tehdään ja häntä myös totellaan. Tämä ei tietenkään tarkoita mitään sadistista Hitleri mentaliteettia. Luovuttaminen ja se ettei usko omiin kykyihinsä tahtoo olla urheilijoiden perisyntejä. (mies, pesäpallo)

Valmentaja sanoo, mitä tehdään ja urheilija tottelee ja valmentajan tehtävä on vartioida urheilijaa sortumaan ”perisyntiin” – luovuttamiseen.

Mikä saa huutaja-valmentajan valmentamaan vuodesta toiseen? Millainen olo on valmentajalla läpikarjuttujen harjoitusten jälkeen? Kuinka kauan valmentaja voi toteuttaa huutamisroolia, mikäli se ei lainkaan istu hänen todelliseen luonteeseensa? Onko huutamisessa kyse vihastumisesta vai jostain muusta? Huutaminen ystävällisesti on melko vaikeaa.

Suuttuminen ja vihastuminen ovat tunteita ja sallittuja silloin kun niiden aika on. Aristoteleen hyve-etiikan mukaan jos esimerkiksi vihastumme liian helposti tai liian vähän, vihastumme huonosti; jos taas vihastumme asianmukaisesti, vihastumme hyvin. Sama koskee myös muita tunteita. (Aristoteles 1989, 32-33) Ehkä kristillisen itsehillinnän ja toisen posken kääntämisen tavoittelu on muokannut mielikuvaamme vihastumisen tuomittavuudesta. Oikeutetulla suuttumisella ja mielivaltaisella huutamisella on kuitenkin ero.

Valmentajana en muista itse huutaneeni tai suuttuneeni urheilijoille, mutta opettajana niin on tapahtunut montakin kertaa. Eräs opiskelija luonnehti minua: ”Muuten mukava, mutta suuttuessaan ihan kamala.” Tunnustan saavani megaraivareita opiskelijoiden käyttäytymisen vuoksi. Sitä ei tapahdu usein, mutta raivarit ovat sitäkin näyttävämpiä. Olo tällaisen tilanteen jälkeen on kertakaikkisen epäonnistunut. Näin on silloinkin, kun koen suuttumuksen aiheelliseksi. Silloin, kun opiskelijoita läksyttäessäni näen heidän silmissään pelkoa, saarna loppuu yleensä siihen paikkaan. Se on erittäin ikävä tunne. Minäkin pelkään huutavaa ihmistä, mutta mistä se pelko tulee,

sillä haukkuva koirahan ei pure. Huutava ja suuttunut ihminen on arvaamaton ja se pelottaa. Mitä tuntee tapahuutava valmentaja: miten hän kokee urheilijoiden pelon? Antaako toisten pelko vallanhuuman tunteen vai onko valmentajalla jatkuva paha olo oman toimintansa seurauksena? Käykö niin, että tapahuutajaa ei pitemmän päälle pelätä, koska hänhän ei ole arvaamaton?

Valmentaja voi huutaa myös heikkouttaan. Valmentajahan on kaikkien mielestä asiantuntija. Huutamalla valmentaja yrittää viestittää, että urheilijoiden toiminta on urheilijoiden syytä, ei valmentajan. Valmentaja kyllä hallitsee homman, mutta mokomat urheilijat eivät toimi valmentajan ohjeiden mukaan. Mikäli urheilijoiden suoritukset ovat heikkoja, valmentaja voi näin ikään kuin pelastaa nahkansa. Toisaalta taas vaikka urheilijat onnistuisivatkin, huutava valmentaja viestittää, että hän osaisi homman vieläkin paremmin, jos urheilijat vain pystyisivät toteuttamaan hänen ideansa. Huutaja-valmentaja siis pesee kätensä urheilijoiden suorituksesta.

Tällainen ”käsien pesijä”-valmentaja oli itselläni kerran lentopallojoukkueessa. Harjoituksissa hän oli yleensä ihan mukava tai vähintäänkin siedettävä valmentaja, mutta pelissä mies muuttui. Hän huusi ohjeita koko pelin ajan taukoamatta. Suurin osa joukkueesta oppi sulkemaan korvansa, mikä aiheutti sen, että aiheellisetkin ohjeet menivät yleensä ohi korvien. Hän huusi, vaikka olimme voitolla, mutta tappion hetkellä hän joskus pesi kätensä totaalaisesti. Hän kävi jopa keskustelemaan vastustajan kanssa meidän peliesityksestämme. Hän viestitti, että oikeastaan hän on parempi valmentaja kuin joukkue ansaitsee ja joukkueen huono esitys ei missään nimessä ole seurausta hänen puutteellisista tiedoistaan tai taidoistaan. Tuo valmentaja oli kiistatta lajiasiantuntija. Hänen ei oikeastaan olisi tarvinnut sitä kenellekään todistaa.

Myös vaativaa valmentajaa pelätään. Seuraava tarina piirtää kuvan täydellisyyttä tavoittelevasta baletinopettajasta, jolle baletti on tärkein asia maailmassa ja baletinharrastajat tulevat jossain perässä. Oppilaat noudattavat tunnollisesti ohjeita, laiskottelu ei tulisi mieleenkään, koska opettaja on pelottava. Opettajan antama palaute on pää-

asiassa negatiivista. Kertojakin mieltää tunnollisuuden ja tottelevaisuuden ihanteiksi, vaikkei opettajansa toimintaa täysin hyväksykään.

*Opettajani oli täysin omistautunut baletille; lasten balettikoulun lisäksi hän valmensi aikuisia tanssijoita päivätyökseen. Hän on edelleen hyvin vaikuttava persoona tanssi-
piireissä. Huomasin heti ensimmäisellä balettitunnilla kuinka tunnollisesti kaikki teki-
vät sarjat hänen ohjeiden mukaan. Välillä hänen käskävä ja kurinalainen opetustyy-
linsä pelottikin, mutta siitä huolimatta kunnioitan edelleen häntä ja uskon muidenkin
oppilaiden suhtautuvan häneen kunnioituksella. Kurinalaisuuden lisäksi opin häneltä
tunnollisuutta; kaikki tehtiin kunnolla eikä puolittaisia suorituksia koskaan hyväksyt-
ty. Laiskottelu ei tullut koskaan mieleenkään, osittain siksi, että hän seurasi koko ajan
mitä teimme ja toiseksi pelkäsimme häntä kuitenkin jonkin verran. Herkimmät oppi-
laat eivät pitäneet hänen tavastaan arvostella suorituksia. Toisaalta baletin luontee-
seen kuuluu hyvin kurinalainen harjoittelu. Hän olisi kuitenkin voinut arvostelujen
lomaan välillä kehuakin kaikkia oppilaita, koska jatkuva negatiivinen arvostelu ei ole
hyväksi etenkään lapsille. Hän ihannoii laihuutta ja oli itsekin koko ajan dieetillä.
Tällaisella esimerkillä hän saattaa antaa murrosikäisille tytöille esimerkin siitä miten
heidänkin pitäisi tavoitella mahdollisimman laihaa vartaloa ja syödä hyvin vähäkalori-
sta ruokaa. Hän on kuitenkin jäänyt mieleeni vahvana persoonana, joka opettaa lap-
sille kurinalaisen harjoittelun lisäksi tunnollisuutta ja tottelevaisuutta. (nainen, baletti)*

Miesten kertomuksissa pelkoa ei mainita kuin kerran. Valmentajan kerrotaan huuta-
van ja karjuvan, mutta se ei tunnu kertojia pelottavan. Varmaankin naisten on hel-
pompimpi kertoa peloista kuin miesten. Miesten kertomuksissa valmentajan on toivotta-
vaa ”saada kuri”. Useassa kertomuksessa kuvataan valmentajan eri rooleja. Harjoi-
tuksissa hän on tiukka piiskuri, mutta ”harrastuksen ulkopuolella kiva mies, jonka
kanssa tulee toimeen.” Harjoituksissako ei siis tulla toimeen? Miksi rooli on erilai-
nen?

Minun mielestäni hyvä valmentaja on vaativa, mutta ymmärtää myös ihmisenä kaikkia että ei kaikki ole yhtä hyviä. Esim. meidän yksi valmentaja peluutti peleissä jo pikku junnuna oikeastaan vaan parhaita, joka ajoi sitten ulos joukkueesta ne jotka eivät päässeet kehittymään. Ei tietenkään valmentajan käskystä, vaan siksi että ei päässyt pelaamaan vaan istui pelit aina viltissä. Se ei ole hyvän valmentajan merkki, vaikkakin muuten hän, näin jälkikäteen ajatellen oli hyvä valmentaja. Hän sai kurin, oli tiukka harjoituksissa ja peleissä, mutta harrastuksen ulkopuolella kiva mies, jonka kanssa tuli toimeen. Liika tiukkuus kuitenkin joskus pelotti ja se vei parhaan terän peleistä, mutta siinä sitä oppi. (mies, jääkiekko)

Valmentajan pelottavuus oikeutetaan lähes poikkeuksetta: ”siinä sitä oppii, ainakin minä tajusin, että jossain on mätää, se tepsii sillä opin tekemään kaiken parhaani mukaan.”

Naisten pelko- kertomuksissa valmentajan ja urheilijan välinen suhde muuttuu vuosien kuluessa. Pelko tuntuu kuuluvan urheilu-uran alkuvaiheeseen ja joko uran loputtua tai jatkuessa urheilija huomaa, ettei valmentajaa tarvitsekaan pelätä ja myöhempää suhdetta kuvataan usein jotenkin erityiseksi.

Olin jo yläastetta käyvä tyttö, kun sain valmentajakseni virolaisen naisen, joka oli jo kahden lapsen äiti. Olen aina pitänyt valmentajaani ylempänä oppilaistaan. Muistan vieläkin sen pelon jota tunsin valmentajaani kohtaan astuessani jälle. Lopetettuani luistelun ja ryhdyttyäni valmentajaksi sain huomata valmentajani olevan aivan tavallinen ihminen. (nainen, taitoluistelu)

... Valmentajani on vuosien varrella muuttunut siitä pelottavasti, kaikkitietävästä olostasta rakastavaksi ja rakkaaksi äitihahmoksi ja todellisen, terveen elämän opettajaksi. En voi muuta kuin olla onnellinen siitä, että olen saanut olla yksi hänen 'kasvateistaan'. (nainen, joukkuevoimistelu)

Valmentajani on aina ollut ja tulee aina olemaan hyvin temperamenttinen ja päättäväinen ihminen. Nämä ominaisuudet hänessä saivat ehkä sen pienen tytön haukkomaan henkeään, mutta toisaalta yrittämään enemmän. Samalla valmentajani on kuitenkin ollut loistava elämän opettaja; hänen opetuksensa, neuvonsa ja rakkautensa ei ole koskaan rajoittunut vain jumppasalin seinien sisäpuolelle. Meitä jokaista ryhmän jäsentä, yksilöä, on varmasti käsitelty ja opetettu henkilökohtaisesti - sekä fyysisellä että psyykkisellä tasolla. Olemme saaneet tuntea olevamme jotain erityistä, jotain arvokasta. (nainen, joukkuevoimistelu)

Mitä vuosien saatossa tapahtuu? Miten pelon värittävästä ihmissuhteesta tulee jotain erityistä, jota muistetaan kiitollisuudella jälkeenkäin? Kulutaako aika muistot? Oikeutetaanko valmentajan toiminta ja uskotaan se olevan omaksi parhaaksi – opitaan nöyryyttä ja tottelevaisuutta? Vai onko vaativan ulkokuoren alla aidosti välittävä ihminen, joka kuoriutuu suhteen kehittyessä? Vaatiminenkin on tietysti välittämisen osoitus. Usein vaativia opettajia muistetaan jälkikäteen lämmöllä. Kyse on siitä, miten vaatimisen osoittaa, kenen puolella on. Lause: Olemme saaneet tuntea olevamme jotain erityistä, jotain arvokasta.” saa ihon nousemaan kananlihalle. Se kertoo mielestäni välittävästä vaatimisesta.

Miksi valmennussuhteen pitää rakentua näin? Ensin luodaan kuri ja järjestys, opitaan tunnollinen työnteko, sitten myöhemmin mahdollisesti voidaan olla ihminen ihmiselle. Olen kuullut monen opettajankin noudattavan tätä taktiikkaa. Ensin otetaan luulot pois ja sitten myöhemmin on helpompi löysätä narua. Muuten ne hyppivät silmille.

Pelkäämiseen saattaa vaikuttaa myös muiden ryhmän jäsenten suhtautuminen valmentajaan. Mikäli ryhmässä myös muut pelkäävät valmentajaa, se varmasti lietsoo pelokasta tunnelmaa entisestään. Mutta esimerkiksi tilanteessa, jossa ryhmään kuuluu eri-ikäisiä urheilijoita, joista vanhemmilla on läheisempi suhde valmentajaan, nuoremmatkin saattavat kokea valmentajan vähemmän pelottavana.

Miksi valmentaja valitsee pelottavan valmentajan roolin? Yksi syy voi olla se, ettei hänellä itsellään ole muuta roolimallia. Tiukka auktoriteetti ja huutaminen vaikuttaa tehokkaalta ja tuloksekselta. Mitä paremmin keskitytään siihen mitä ollaan tekemässä – urheiluharjoitteluun – sitä parempia tuloksia saadaan aikaan. Tuloksilla mitataan valmentajan taitoa. Tähän voi johtaa se, että valmentaja toteuttaa valmentaessaan itseään ja tekee valmennusta itseään varten. Tällöin urheilijat ovat pelinappuloita, joiden avulla valmentajan omat tavoitteet saavutetaan.

5.4. Koirakoulu – valta rangaista

Behavioristinen oppimis- ja opettamiskäsitys näkyy huonoimmillaan joissain esimerkeissä. Puhakainen puhuu Pavlovin koirakokeista urheilussa ja on sitä mieltä että Pavlovin koiria urheilijoista ei saa, mutta valmentajia tähän malliin koulutetaan (Puhakainen 1997,160). Joidenkin urheilijoiden kertomuksissa ehdollistamismalli tunnetaan hyväksyvän. Hyvästä suorituksesta kuuluu palkita, heikolla hetkellä kannustaa ja mikäli urheilija ei yritä, hän ansaitsee rangaistuksen. Itsellekin urheiluaikoina tulivat todella tutuiksi maanantain rankaisuharjoitukset, mikäli viikonlopun peli oli hävitty. Rankaisuharjoitukset olivat tavallista selvästi kovemmat harjoitukset, joissa ei suinkaan keskitytty pelin heikkojen kohtien parantamiseen tai taktiikan opetteluun, vaan ryömittiin läpi kaikista pahimmat maitohappoharjoitukset, mitkä valmentaja saattoi keksiä. Siinä sitä opittiin olemaan häviämättä ja yrittämään seuraavalla kerralla enemmän. Mikäli sunnuntain peli voitettiin, saattoi maanantai olla jopa vapaa-päivä. Sekin kertoo jo paljon. Onnistuneesta suorituksesta saat palkinnoksi sen, ettei sinun tarvitse harjoitella rakastamaasi urheilulajia.

Valmentajan pitää olla motivoiva kannustaja, mutta hänen pitää samalla myös tarvittaessa olla tiukka ja ankara. Huonoina, vaikka urheilija on tehnyt kaiken oikein ja yrittänyt kaikkensa, täytyy valmentajan olla se kannustaja. Jos urheilija ei yritä kaikkeansa ja ei pärjää, täytyy valmentajan olla vastavuoroisesti tiukka ja ankara. (mies, jääkiekko)

Kertomuksessa valmentajalla on kontrolli ja jopa vastuu urheilijan toiminnasta. Valmentaja on päätöksentekijä, toiminnan suunnittelija ja arvioija. Mikäli urheilija ei toimikaan valmentajan arvion mukaan valmentajan päättämällä ja suunnitteleamalla tavalla, valmentaja ilmaisee se urheilijalle olemalla tiukka ja ankara ja ehkä huutamalla. Näin urheilija ymmärtää, että jossain on vikaa ja ymmärtää, että hänen täytyy muuttaa toimintaansa.

Hän saattoi huutaa meille paljonkin, mutta vain silloin kun siihen oli aihetta. Silloin ainakin minä tajusin, että nyt oli jossain mätää, ja että tarvitsisi tehdä jotain. Huutaminen ei ollut mitään ylenpalttista karjumista, vaan ohjeita antavaa ja selkeää. Vaikka olimmekin aika nuoria niin meihin se tepsii, eikä kukaan itkenyt että: ”miksi toi äijä huutaa?” (mies, jääkiekko)

Toisaalta valmentajan mielenliikkeet ovat seurausta urheilijan toiminnasta ja urheilijan on kannettava vastuu seurauksista eli valmentajan raivosta tai hänen määräämistään rangaistuksista. Valmentajan huono päiväkin selitetään urheilijoiden aiheuttamaksi – ”ja itse siitä kärsimmekin.” Näin ollen urheilijoiden kertoman mukaan valmentajalla ei ole vastuuta omasta käyttäytymisestään.

Valmentajan suuri persoona on kuitenkin opettanut minua eniten näkemään asiat muistakin, kun pelkän pelaajan näkökulmasta. esimerkiksi, jos olemme viikon harjoitelleet tiettyä puolustusta ja pelissä se menee aivan pieleen, on turha miettiä, mikä saa valmentajan raivoamaan. (nainen, koripallo)

Valmentaja oli aurinkoinen ja positiivinen ja ehkä hän on loihtinut siitä osan myös minuun. Kuten sanotaan ”Ei niin hyvää että ei pahaakaan”, olihan valmentajallakin välillä huonot päivänsä, usein me olimme kuitenkin sen aiheuttajina, itse siitä kärsimmekin. (nainen, pesäpallo)

Valmentajalla on valta rangaista. Urheilija tuntuu hyväksyvän tämän vallan: ”Tarpeen tullen kuri oli tiukkakin.” Kuria pidetään yllä käyttämällä rankaisuja, tässä tapauksessa kuntopiiriharjoitteita. Silloin tapahtumahetkellä rangaistukset ovat ilmeisesti tuntuneet ikäviltä, mutta ajan oloon ne muistettiin ei ehkä hyväksytyinä mutta nieltävinä: niistä oli, totta kai, meille hyötyä. Koetaanko hyöty siinä mielessä, että rangaistukset palvelivat samalla lihaskuntoharjoitteina ja siten hyödyttivät urheilijaa vai koettiin hyöty siten, että otettiin opiksi rangaistukseen seuranneesta syystä, kurittomuudesta?

Valmentajani ohjaustyylillä oli harjoitustilanteissa mukavan rento, mutta tarpeen tullen kuri oli tiukkakin. Yleensä ”rangaistus” keinoina hän käytti kuntopiiri tyyppisiä harjoitteita, joista oli, totta kai, meille hyötyä, vaikka emme sitä silloin ymmärtäneetkään. (mies, pesäpallo)

Seuraavassa kertomuksessa rangaistus koettiin vääräksi. Rangaistukset olivat arvaamattomia ja kertojan oikeuskäsityksen vastaisia – valmentaja langetti rangaistuksen varmistamatta syyllisen syyllisyyttä – hän luuli jonkun toimivan väärin. Mielenkiintoista tässä tarinassa on se, että epäoikeutetuksi koetun rangaistuksen syy on epäurheilijamainen käyttäytyminen. Muut rangaistukset kuvataan olevan seurausta kurittomuudesta tai epäonnistumisesta. Minä pitäisin valmentajana omaa suuttumistani oikeutetumpana, mikäli suuttuisin urheilijan epäurheilijamaisesta käytöksestä kuin jos suuttuisin hänen epäonnistumisestaan. Tässä tapauksessa kuitenkin urheilija kokee rangaistuksen arvaamattomaksi. Ehkä valmentaja on vaatinut toimintaa, minkä toivottavuutta hän ei ole tehnyt selväksi. Toisaalta ongelmaa aiheutti myös asian käsittelemättömyys. Asia unohdettiin ja myöhemmin toimittiin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Asioiden käsittelemättä jättäminen lisää varmasti epävarmuuden tunnetta. Arvaamattomuus pelottaa.

Joskus hänen toimintansa oli yllättävää ja ratkaisevalla tavalla väärää. Hän rankaisi helposti jos huomasi/luuli jonkun toimivan väärin (esim. epäurheilijamaisesti). Nämä asiat vaativat hermoja, sietokykyä ja silloin tällöin joku lähti harjoituksista kesken

pois. Nämä tapahtumat kuitenkin unohdettiin ja myöhemmin toimittiin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Itse selvitin erimielisyydet puhumalla. Toisin sanoen: keskustele ongelmistasi ja anna anteeksi. Hän opetti myös olemaan ajoissa. Jos myöhästyi täytyi punnertaa. (mies, koripallo)

Perinteisessä kontrolloij – dominoi –määrää mallissa, valmentaminen on toimintaa, jossa valmentaja ohjaa ja opastaa urheilijan toimintaa. Usein valmentaja tekee päätöksiä, jotka vaikuttavat urheilijaan ja koko joukkueeseen ottamatta huomioon asianosaisten mielipiteitä. Perinteinen malli korostaa valmentajan auktoriteettia ja asemaa urheilijan yläpuolella. (Usher 1997.)

Tyypillinen valmentaja ajattelee, että hänen päätehtävänsä on urheilijan energian suuntaaminen tavoitteena olevien suoritusten ja menestyksen saavuttamiseen. Valmentaja näkee itsensä vastuullisena organisoimaan joukkueen toiminnan. Siksi hänen täytyy motivoida ja johtaa urheilijoita, kontrolloida heidän toimiaan ja ohjata ryhmän jäsenten toimintaa niin, että tavoitteet on mahdollista saavuttaa. Urheilijoita täytyy palkita, rankaista ja kannustaa jotta he kamppailevat kehittyäkseen ja voittaakseen – saavuttaakseen tavoitteet, jotka valmentaja on asettanut. Tällaisen toiminnan oletukset ovat selvät: 1) Urheilijat haluavat tulla johdetuiksi ja ohjatuiksi 2) Urheilijat eivät kykene itseohjautuvaan toimintaan ja 3) toiminnan kontrollointi on välttämätöntä. (Lombardo 1987, 30.)

Lombardo hakee kirjassaan vastausta autoritaarisen valmentajamallin vallitsevuuteen. Hellisonin mukaan ensimmäinen syy on yhteiskunnan tuottavuuden suuremman arvostamisessa verrattuna humanistisiin arvoihin. Toinen syy on valmentajan ammatti-imago, johon kietoutuu kilpailun ja menestyksen arvot. Ulrich ja Walker sanovat, että valmentajan määritelmä on yhteiskunnassa määritetty hyvin kapeaksi ja kuitenkin laajasti hyväksytyksi. Valmentajan tulee toimia näiden odotusten mukaan ja hänen roolinsa on voiton tavoittelu ja sen eteen tehtävän työn organisointi. (Lombardo 1987,21.) Uudemmassa mallissa valmentajan tehtävä on auttaa urheilijaa onnistu-

maan, ylittämään aikaisemmat suorituskyvyn rajat. Valmentajan ja urheilijan välinen suhde on sitoutunut kumppanuus. Valmentaja tarvitsee urheilijaa ja urheilija tarvitsee valmentajaa. Tämän tarpeen ja kumppanuuden havaitseminen ja hyväksyntä mahdollistavat valmentautumisen. Kun harjoittelu ilmapiiri perustuu kumppanuuteen, valmentaja ja urheilija ovat tasavertaisia. Heidän roolinsa ovat erilaiset, mutta kumpikaan rooli ei ole toista tärkeämpi, koska kumpaakaan ei ole olemassa ilman toista. (Usher, 1997)

5.5. Asiantuntija-auktoriteetti

Valmentajan asiantuntemusta arvostetaan. Arvostuksen pohjimmaisena syynä ei välttämättä ole tiedon määrä, vaan myös valmentajan tapa valmentaa ja näin jakaa tietoaan eteenpäin.

Olen onnellisessa asemassa, koska muutaman mutkan kautta olen saanut itselleni valmentajan, jonka harjoitusohjelmaa minun ei tarvitse kyseenalaistaa. Tuo metsien mies on lahja suomalaiselle painille. Hänen kätensä jälki näkyy vielä kauan suomalaisessa painissa. Uskon valmentajan "suuruuden" olevan hänen omassa persoonassaan. Hän ideoi uusia ideoita lähes jokaisiin harjoituksiin ja aina hänellä on pieni pilke silmäkulmassa. Hänen auktoriteettiaan ei yhtään alenna hauskat letkautukset juuri silloin kun harjoituksissa lähestytään kivun ja kehityksen rajaa.. Mielestäni tuon rajan tietäminen on yksi valmentajan tärkeimmistä tehtävistä. Se pitää saavuttaa muttei liian rajusti ylittää. (mies, paini)

Aluksi hän oli vain henkilö, joka tuntui tietävän kaiken pesäpallosta. Hän oli mies, joka seiso i pilli suussa kentän laidalla ja nautti räikkäämisestämme. Eipä silti, kiitos hänen olimme oppineet pesäpallon hienoudet ja salat. Hän on ollut minulle se henkilö, jonka takia olen tallannut kenttää edes takaisin verenmaku suussa. Hänen takiaan on tehty monta monituista lopettamispäätöstä. Hän on saanut aikaiseksi hurjan voitontahdon, jolla on rynnätty pelaamaan. Hän on ollut valmentaja. (nainen, pesäpallo)

Näissä esimerkeissä valmentajan ”suuruutta” hehkutetaan. Valitsin ne esimerkeiksi kuitenkin siksi, että niissä on elämän makua ja paloa. Valmentajan asiantuntemus ei ole vain tiedon määrää vaan myös kykyä innostaa. Välillä ehkä törmätäänkin ja uhaataan lopettaa koko juttu, mutta innostus kantaa ristiriitojenkin yli.

Joissain kertomuksissa valmentajan tiedoista ja kyvystä soveltaa tietojaan kerrottiin ehdottomana totuutena. Esimerkit kertoivat jopa asioista, jotka ovat tai ainakin tuntuivat mahdottomilta:

Hänen harjoitusaikataulut ovat aina onnistuneet jokaisella kilpailijalla niin, että paras kilpailukunto on sattunut juuri tärkeimpiin kilpailuihin. (nainen, taitoluistelu)

Hänen tieto-taito tasonsa oli uskomattoman hyvä, hän pystyi sanomaan mikä oli vialla, jos joku liike ei ollut puhdas tai sattui ja miten liike pitäisi tehdä ja miten siitä saisi enemmän hyötyä tai tehoa. (mies, salibandy)

Ensimmäisenä silmiin pistää asioiden selkeys. Hän onnistuu aina löytämään virheen tärkeimmän kohdan ja kertomaan selkokielellä kuinka virhe korjataan. Hänellä on selkeät tavoitteet joka oppitunnille ja ne ovat joka kerta saavutettavista, jos yrittää riittävästi. Kaikkein hienointa on asenteen kehitys, kaikkein yksitoikkoisimmistakin asioita hän onnistuu saamaan mielenkiintoisen ja mielekkään. Yksikään harjoitus ei ole tylsä vaan jokainen löytää niistä jotain, kukin kykyjensä mukaan. Hän ei vähättele ketään vaan arvostaa kaikkia paljon ja kohtelee heitä tasavertaisesti (nainen, ju-jutsu)

Hyvää tässä miehessä oli se, että hän osasi laatia oikeat harjoitus-ohjelmat ja vielä niin, että palautuminen oli täsmällistä ja rasitusta ei tullut, vaan jokaiseen treeniin jaksoi panostaa (nainen, suunnistus)

Valmentajan asiantuntemusta verrataan omiin tietoihin lajista. Valmentaja ansaitsee urheilijan arvostuksen ylittämällä urheilijan omat tiedot.

”Jude harjoituksissa” oli mielestäni ”anteliain” hänen kolmesta persoonastaan. Kaikesta näki, että hän oli huolella valmistautunut jokaiseen harjoitukseen. Harjoitukset olivat mielikuvituksellisia, tehokkaita ja mielenkiintoisia. Ja vaikka olen pienestä pitäen tahkonnut jalkapallon parissa, Jude onnistui lähes aina yllättämään minut monipuolisella harjoitusrepertuaarillaan. Lisäksi hän osasi esimerkillään sitoa harjoitustapahtumia pelitilanteeseen ja näin neuvoa taktiikassa. Harjoitusvalmentajana hän oli siis mielestäni loistava.(mies, jalkapallo)

Pujotan jalkapallokengät sukkelasti jalkaani ja lähden kentälle pallo visusti kädessäni. Harjoituksia on vetämässä tunnettu suomalainen valmentaja, joka eläytyy viimeistä solua myöten hommaan siis jalkapalloon. Harjoitusten jälkeen olen väsynyt sekä sanaton. Sanaton siksi, että harjoitukset olivat niin valtavan tehokkaat ja ytimekkäät kuin harjoitukset voi ikinä olla. Luulin tietäväni jalkapallosta kaiken, vaikka todellisuudessa en tiennyt kuin hitusen verran siitä piti huolen valmentajani. Siitä lähti uusi innostus ja halu kehittyä paremmaksi jalkapalloilijaksi uuden valmentajan opein.(mies, jalkapallo)

5.6. Pelkästään hänen nimensä kuuleminen herätti kunnioitusta

Valmentaja, jolla on itsellään takanaan menestyksekkäs urheilu-ura, herättää kunnioitusta urheilu saavutustensa vuoksi. Toisaalta tällaisten ”meriittiauktoriteetin” voi hankkia myös kovalla kunnolla – pystymällä vähintään yhtä koviin suorituksiin kuin urheilijatkin. Valmentajan menestys on ylpeyden aihe, se tuo hohtoa yhteenkuuluvuudelle.

Tämä henkilö oli itse ollut loistava pelaaja. Hän oli pelannut SM-liigassa, NHL:ssä, maajoukkueessa ja viimeiset vuodet ennen tuloaan meidän valmentajaksi

”jäähdetyt” t Ranskan sarjassa. Hän oli kuitenkin viimeisten pelivuosien aikana alkanut kouluttaa itseään valmentajaksi ja meidän joukkueesta tuli ensimmäinen hänen valmennettavansa. (ilman loistavaa peliuraa hän tuskin olisi päässyt näin kovan joukkueen valmentajaksi). Kokemattomuus valmentajana ei kuitenkaan näkynyt missään vaiheessa, sillä hän todella osasi hommansa. Hänen persoonastaan loisti vahva karisma ja jopa alkuun pelkästään hänen nimen kuuleminen herätti kunnioitusta. Mutta hän ei kuitenkaan ratsastanut pelkän maineensa varassa, eniten kunnioitan hänen tyyliään valmentaa niin fyysisesti kuin psyykkisesti. (mies, jääkiekko)

Tämä urheilija kirjoittaa tiedostavansa, että pelkällä meriitillä voi saavuttaa kunnioituksen. Hän kyseenalaistaa meriittiauktoriteetin merkityksen, kun hän käy hieman puolustamaan sekä valmentajaansa (”hän ei kuitenkaan ratsastanut pelkän maineensa varassa”) että omaa kunnioittava asennettaan (kunnioitan hänen tyyliään valmentaa, en pelkästään hänen meriittejään. Seuraavassa kertomuksessa valmentajan meriitteihin suhtaudutaan kiihkottomammin. Meriitit todetaan siinä missä valmentajan perhesuhteetkin. Meriitit ovat faktoja ja tästä syystä on syytä uskoa mitä valmentaja neuvoo.

Minun valmentajani on 38-vuotias mies. Hänen perheeseensä kuuluu vaimo sekä kaksi lasta. Olen tuntenut hänet noin viiden vuoden ajan, joten meistä on tullut jossain määrin ystäviä. Valmentajallani on itsellään takan mittava peliura eri pääsarjatasojen joukkueissa. Hän on myös edustanut maattamme. Hän on käynyt myös Suomen korkeimman jalkapallovalmentajan tutkinnon, joten uskon siihen mitä hän yrittää neuvoa ja opastaa. (mies, jalkapallo)

Myös kova fyysinen kunto voi olla meriitti. Urheilija tuntee harjoittelevansa kovaa ja valmentaja pystyy samoihin suorituksiin. Sille urheilijan on pakko nostaa hattua. Valmentajan oma fyysinen suorituskyky ei mitenkään liity hänen kykyynsä valmentaa, mutta positiivisesti esille tuotuna se voi olla hyvä motivointikeino innostaa urheilijoita harjoittelemaan. Sillä voi myös nujertaa urheilijat. Valmentaja voi pönkittää omaa itsetuntoaan nostamalla esiin oma erinomaisuuttaan ja tekemällä tietäväksi, että urhei-

lijat eivät pysty lähellekään samoihin suorituksiin. Valmentaja saattaa rehvastella ominaisuuksillaan, jotka eivät edes ole urheilijalle hänen lajissaan tärkeitä, ja silti hän saa urheilijan tuntemaan itsensä huonoksi. Toisaalta tätä oman itsetunnon pönkitystä tehdään kertomalla legendaarisia tarinoita siitä, miten ennen harjoiteltiin ja urheiltiin.

Koska välimatka kotipaikan ja harjoituspaikan välillä on melkoinen, olemme joutuneet valmentajan kanssa tekemään omia harjoituksia kotona. Olemme tehneet samat harjoitukset kuin muu joukkue, mutta valmentajan silmä on armoton. Olen kokenut asian omalta kannaltani positiiviseksi, koska aikaa veltoiluun ei ole. Olen itsekin kovan työn kannattaja, joten en kaihda koviakaan harjoitusohjelmia. Talvikauden lenkki- ja voimaharjoitukset vedimme valmentajan kanssa yhdessä. Siinä tuli sellainen olo, että vaikka hän on 20 vuotta vanhempi kuin minä hän tekee samat jutut ja kuviot kuin minä. Vaikka hän on lyhyempi kuin minä, silti joudun katsomaan häntä ylöspäin.(mies, jalkapallo)

5.7. Hän otti paikkansa ja vaati kunnioitusta

Joissakin tarinoissa valmentaja on ottanut paikkansa urheilijoiden yläpuolelta ja tekee tavoittelemisen arvoiseksi oman ystävyytensä, luottamuksen ja arvostuksensa. Valmentajan ystävyys tai luottamus ei ole kaikkien saavutettavissa. Siihen yltävät vain parhaat. Kun aseman valmentajan silmissä on saavuttanut, siitä armosta on valmis vaikka syömään valmentajan kädestä.

Hänessä oli karismaa, joka saa pelaajat yrittämään viimeiseen hikipisaraan saakka. Jokaisen pelaajan oli ansaittava hänen kunnioitus, eikä kaikilta onnistunut. Monet löivät luistimet naulaan ja luovuttivat. Itse en sitä onneksi tehnyt ja kehityin hänen valmennuksessa. Välillä kun reenaus maistui puulta, valmentaja vei meidät irti jääkiekosta esim. ralliautoilemaan, pitämään hauskaa. Hän tiesi realiteetit eikä vaatinut meiltä liikoja vaan myös pelaajilla oli mahdollisuus ilmaista mielipiteensä. Valmen-

tajana hänellä oli hirvittävästi auktoriteettia saada pelaajat pelaamaan juuri hänen taktiikkansa mukaisesti (mies, jääkiekko)

En epäillyt tippaakaan koskaan tämän miehen suunnatonta ammattitaitoa. Jouduimme silloin todella taistelemaan pelipaikoista, joukkueessa oli paljon hyviä pelaajia, jotka halusivat kentälle. Niin halusin minäkin, ja aina avaukseen. Se oli luottamuksen osoitus tältä valmentajalta, jos pääsi ensimmäiseen kokoonpanoon. Ja ei voi sanoin kuvailla kuinka hyvältä tuntuikaan olla tuon luottamuksen arvoinen. (nainen, jalkapallo)

Seuraavan tarinan valmentajasta tulee väkisin mieleen Kummisetä-elokuvat. Valmentaja on kuin mafioso. Kertoja kuvaa ihailleensa hänen käytöstään kentän laidalla. Roskikset lentävät ja valmentaja kohentaa pelaajien motivaatiota kärkkäillä kommentteilla. Valmentajan seura on ansaittava ja hän kulkee saavutuksesta toiseen ja luo suuntia Suomen jalkapallon kehitykselle. Kaikki haluaisivat hänet valmentajakseen, mutta valmentaja valitsee...

Ystävänä hän valitsee seuransa, toisaalta hän luottaa jokaisen osaavan valita oikean seuran, hänen seuransa. Harva tietää hänen perusteita tässä asiassa. saattaa olla, että jalkapallon jälkeen pitää ymmärtää hänen huumoria, olla hiljaa oikeaan aikaan ja olla aina oikeassa paikassa, alta poissa. (mies, jalkapallo)

Näissä kertomuksissa kertoja kuvaa itseään valmentajan silmissä jotenkin erityisenä suhteessa muihin urheilijoihin. Valmentaja on vaativa, tiukka ja vain vahvat selviävät. Moni luovutti, mutta minä selvisin läpi kiirastulen. Arvostuksen ja ihailun voi saavuttaa tällaisella Darwinismi- mallilla: Vaatimalla niin paljon, että osa putoaa pois kyydistä, saa jäljelle jääneet tuntemaan itsensä erityisiksi. Erityisiä he varmasti ovatkin ja urheilussa on kysymys kilpailusta: parhaat voittavat ja vahvimmat jaksavat. Kuitenkin olen sitä mieltä, että jokainen valmentaja, riippumatta siitä onko hänellä koulutusta tai ei, pystyy vetämään ”sikatreenit”. Se ei vaadi kovinkaan ihmeellisiä

taitoja. Mutta se, että auttaa jokaista urheilijaa pystymään parhaaseensa, se vaatii taitoa.

5.8. Ystävyysongelma

Valmentamissuhde ja ystävyysuhde olivat monessa tarinassa ristiriidassa keskenään. Valmentajan ystävyyttä arvostettiin, mutta se aiheutti paljon ongelmia. Valmentajan eri roolit valmentajana ja vapaa-ajalla olivat hämmentäviä. ”Harjoittellessa teemme työtä kuin vieraan kanssa.” – on aika erikoinen ajatus.

Ystäväystyttöni henkilökohtaisesti valmentajani kanssa, minun oli vaikea olla hänen valmennettavana. Oli vaikeaa ” heittää päälle” harjoitteluvaihe, kun sitä tarvittiin. Oli helpompi olla kaveri. (mies, koripallo)

Valmentamista helpottaa se, että tunnemme toisemme jo varhaisilta ajoilta joten olemme hyviä ystäviä. Tunnemme toistemme heikkoudet ja vahvuudet. Vaikka olemme hyvät ystävät, kuitenkin harjoittellessa emme ajattele sitä vaan teemme työtä kuin vieraan kanssa. (mies, keilailu)

Valmentaja kyllä paikkasi tulehtunutta joukkuehenkeä puhumalla esim. saunaillassa suoraan ja kuitenkin lähes kaverillisesti. Tämä olikin tyypillistä ”valmentaja vapaalla” persoonan toimintaa. Hän ei ollut se auktoriteetti mikä harjoituksissa ja peleissä vaan tavallaan ”yksi joukkueesta”. Toisaalta täälläkin käytöksellä on kaksi puolta. Kun hyvä kaveri muuttuukin yhtä äkkiä tiukaksi, vaativaksi auktoriteetiksi, saattaa tilanne olla hieman hämmentävä. Harjoituksissa ei tiedä mitä voi sanoa, kun taas saunaillassa voi sanoa mitä vaan. Yksikin väärä sana häviön jälkeen ruokapöydässä saattaa maksaa pelipaikan avauksessa. (mies, jalkapallo)

Valmentajamme ei kuitenkaan ryhtynyt meille 'kaveriksi' vaan pysyi koko ajan jotenkin korkeampana ja arvostetumpana ihmisenä. (nainen, voimistelu)

Läheinen valmentaja ei pidemmän päälle ole välttämättä hyvä asia. Valmentaja-valmennettava suhteen loputtua urheilijan elämään jää iso aukko. Kuinka nyt täyttää aika, jonka tähän asti vietin treeneissä, kuinka täyttää aukko, jonka valmentaja jätti poistuessaan elämästäni? Tämän kysymyksen takia ei liian läheinen valmennussuhde ole parhain mahdollinen. (nainen, taitoluistelu)

Läheiseen ystävyysuhteeseen voi liittyä menettämisen pelkoa – kun lopetan urheilun menetän valmentajan ja ystävän. On helpompaa pysyä kauempana ettei koe pettymystä. Valmentaja ei välttämättä koe tilannetta samalla tavalla eikä hän ymmärrä olevansa urheilijalle niin tärkeä. Ihmissuhteen jatkuminen valmennussuhteen jälkeenkin voi olla erittäin merkityksellinen asia.

Mielestäni suhteeni valmentajiin on onnistunut hyvin. Emme ole olleet liian hyviä ystäviä, mutta olemme tulleet hyvin toimeen keskenämme. Jos suhde on liian kaverillinen, saattaa valmentajan auktoriteettikyky heikentyä, eikä valmennettava ota opettajaansa niin tosissaan enää. Toisaalta liian virallinen suhde saattaa haitata palautteen antamista kumminkin päin ja yhteinen tärkeä keskustelu esimerkiksi tavoitteista hankaloituu. Suhteeni entiseen yleisurheiluvalmentajaani oli mielestäni hyvä, ainakin silloin, mutta jälkepäin ajateltuna se saattoi olla hieman liian virallinen. Olimme suhteellisen etäisiä, enkä minä sanonut omia mielipiteitäni harjoittelusta. Sama ongelma vaivaa minua edelleenkin jonkin verran, mutta suhteeni nykyiseen pesäpallovalmentajaani on parempi. (nainen, yleisurheilu, pesäpallo)

Olen pelannut salibandyä seurassani nyt yli 3 vuotta ja koko ajan on valmentajani toiminut X X. X X alias X on ollut paljon tekemisissä kanssani, sekä lajiin liittyvissä asioissa että muussa elämässä. Meistä onkin vähitellen tullut niin hyvät ystävät kuin vaan valmentajasta ja pelaajasta voi tulla. Myös pelikenttien ulkopuolella tapaamme joskus ja keskustelemme sekä lajiin liittyvistä että kaikesta muusta yleisesti. (mies, salibandy)

Suhdetta valmentajaan kuvataan onnistuneena, jos se on ”riittävän läheinen”. Valmentajan kanssa voidaan keskustella kaikenlaisista asioista. Tätä keskustelun tärkeyttä tuotiin esille monissa kertomuksissa. Läheisyydessä katsottiin tärkeäksi kuitenkin se raja, ettei urheilu kärski.

5.9. Hän oli kaunein ja taitavin ihminen maailmassa

Aineistossa on monta kertomusta, jossa valmentajaan kohdistuu rajatonta ja kritiikittöntä ihailua. Valmentaja on kaikkivoipainen yli-ihminen, joka hallitsee tehtävänsä suvereenisti. Valmentajaa luonnehditaan mm. lajinsa messiaaksi, puolijumalaksi, neoksi, kartaksi ja kompassiksi.

Osa ihailutarinoista kertoo lapsuudesta. Valmentaja oli aikuinen ja osasi kaiken.

Yksi lapsuuteni suurimmista ihailunkohteistani oli kilpavoimisteluryhmäni valmentaja X. Hän oli mielestäni kaunein ja taitavin ihminen maailmassa. Muistan vieläkin elävästi voimistelutuntimme ihailevat katseet, kun hän näytti meille liikkeitä malliksi. Kukaapa tyttö ei haluaisi olla "kaunis, hento ballerina".(nainen, joukkuevoimistelu)

Valmentaja voi nyky-yhteiskunnassa toimia kasvattajana ja minun valmentajani oli siinä hyvä. Aloitin vesipallon pelaamisen 11-vuotiaana ja kuten sen ikäiset pojat minäkin etsin itselleni esikuvaa. Valmentajasta tuli heti suuri idolini. (mies, vesipallo)

On helppo ymmärtää lapsen ihailua. Valmentaja on aikuinen, jolle kaikki näyttää mahdolliselta. Hän saattaa olla juuri sellainen, jollaiseksi lapsikin haluaa tulla. Lapsen ihailu voi olla myös miellyttämisen halua. Kun lapsi ihailee avoimesti valmentajaansa, hän samalla esittää toiveen, että valmentajakin pitäisi hänestä. Ihailun kohteena oleminen tuo mukanaan valtavan vastuun. Tarinoissa valmentaja tunnutaan nosta-

van niin korkealle jalustalle, että pelkästään lukiessa huimaa. Siellä jalustalla seistes-
sään valmentajan on huomattava, että kaikki hänen tekemisensä ja sanomisensa näkyy
ja saattaa vaikuttaa kauaskin tulevaisuuteen. Varmasti jokainen muistaa yksittäisiä
asioita, joita valmentaja tai opettaja on sanonut ja joilla tuntuu jälkeenpäinkin ajatellen
olleen merkitystä, joko hyvässä tai pahassa. Positiiviset asiat ja kannustus ihailemalta
ihmiseltä kannattaa pitkään. Samoin ajattelematon töksäytys tai pahat sanat saattavat
kaivella vielä vuosienkin päästä.

Ihailutarinoita ei kerrottu vain muistellen lapsuutta, niitä löytyi tästäkin päivästä.

*Pesäpallon tekniikan maailmaan hänellä on Suomen parhaat avaimet. Hänen tieton-
sa esim. lyöntien tekniikasta on aivan käsittämätöntä. Olen tänä vuonna taistellen
opetellut uudestaan lyöntitekniikan. Sen myötä olen oppinut kärsivällisyyttä ja anta-
maan itselleni enemmän aikaa kehittyä. Kaiken ei enää tarvitse tapahtua heti. Myös
ajatukseni pesäpallosta taktisena pelinä ja pelifilosofiani ovat kehittyneet hänen opis-
sa. (nainen, pesäpallo)*

*Valmentajani kyvyt eivät vain jääneet harjoituksiin vaan myös peleissä hän näytti ne-
routensa. Hän pyrki aina samaan kuusikkoon, mutta osasi oikean paikan tullen se-
koittamaan paikat niin, että peli alkoi kulkea entistä paremmin. Hänellä tuntui aina
olevan ratkaisu joka paikkaan. Hän ei myöskään ikinä luovuttanut toivoaan, ennen
kuin viimeinen pallo oli pelattu. (mies, lentopallo)*

Näissä kertomuksissa ihailu liittyi valmentajan asiantuntemukseen. Luottamus val-
mentajan tietoihin on ehdoton. Valmentaja hallitsee lajinsa täydellisesti ja hänellä on
ratkaisu kaikkiin kysymyksiin. Kertomuksista huokuu innostus. Urheilija kokee
edistyvänsä, valmentajan neuvoista on hyötyä ja valmentajan ansiosta harjoittelu on
paitsi tehokasta myös nautittavaa. Tällainen asiantuntija-ihailu asettaa kovat vaati-
mukset valmentajan tiedoille. Valmentaja ei välttämättä itse koe olevansa täydellinen
ja silloin hän varmaan osaa itsekin kriittisesti arvioida omia tietojaan. Mutta mikäli

valmentaja kaipaa itsetunnon kohennusta, on asiantuntija imagoa pidettävä yllä loppuun saakka. Silloin ei tule tilaisuutta myöntää erehdystään tilanteen tullen, vaan se on peitettävä ja toivottava, ettei kukaan huomaa. Silloin urheilija saattaa tilanteesta kärsiä. Mikäli urheilija luottaa sokeasti valmentajan asiantuntemukseen, voi pahimmillaan koko urheilijan ura mennä karille.

Seuraavat ihailutarinat liittyvät valmentajan persoonallisuuteen. Valmentaja on hyvä kuuntelija. Ihailutarinaksi ensimmäisen tekee sen ehdottomuus. Valmentaja selitti asiat syvemmin kuin mitä asia itse asiassa edes oli ja osasi vastata jokaiseen kysymykseen. Toisessa tarinassa valmentajan edessä onnistuminen aiheuttaa elämää suuremman fiiliksen.

Minulle hän oli harjoituksissa kuin isovelji ja hän selitti aina asiat niin pikkutarkasti kuin pelaaja sitä halusi. Hän opetti ajattelemaan asioita vähän syvemmin kuin mitä asia itse asiassa edes oli. Hän osasi vastata jokaiseen kysymykseen, oli se sitten mitä tahansa esim. mitä pitää tehdä, kun kotona on vaikeaa ja harjoitukset ei oikein kulje tai huvita. (mies, salibandy)

Elävästi jäi mieleen eräs vaihto joka venyi liian pitkäksi ja vastustaja teki minun virheestä maalin. Hän tuli ja sanoi, ” X nyt loppu se surffaus”. Peli voitettiin jatkoajalla maalin tekijä olin minä. Hän vinkkasi vain silmää ja näytti tyytyväiseltä. Silloin oli semmoinen elämää suurempi fiilis. (mies, salibandy)

Omanlaisia ihailutarinoita olivat ne, joissa valmentajan merkitys urheilijan elämälle koettiin erityisen suurena. Valmentaja oli vaikuttanut urheilijan arvomaailmaan ja elämänkatsomukseen. Nämä kuvaukset jäivät useimmiten pinnalliseksi. Asiaan ei menty tarkemmin, valmentajan vaikutuksella vaan hehkutettiin. Yksi tarina oli kuitenkin hyvin konkreettinen. Mies kertoi olleensa hyvin masentunut, sillä hänen tyttöystävänsä oli ollut raskaana. Mies oli abortin kannalla, mutta nainen ei. Kerrottuaan pitkän empimisen jälkeen tilanteesta valmentajalle, valmentaja pyysi kertojan

oluelle ja keskustelemaan. Miehen kertomuksen mukaan keskustelulla valmentajan kanssa oli suuri merkitys ja hän kertoi että hänellä on terve, reipas, kaksivuotias poika.

Lyhyesti voisin sanoa että sain Villeltä uuden suunnan elämälle jollen ihan uutta elämää. Monet hänen antamat elämänohjeet ovat mielessäni ja ahkerassa käytössä vieläkin.(nainen, hiihto)

Otsikon luettuani, ei ollut vaikea valinta, kenestä aineeni kirjoitan. Rakas entinen harrastukseni, telinevoimistelu, ja kaiketi nimettömänä pysyvä haluava valmentajani, ovat yhden tarinan arvoisia. Olen oppinut häneltä lähes kaiken mitä elämässä siinä iässä, 7-13-vuotiaana, voi oppia ja ymmärtää. Hän antoi minulle arvokkaat eväät elämään ja niin hän ja telinevoimistelu pysyvät mielessäni varmasti läpi elämän. (nainen, telinevoimistelu)

Seuraava kertomus on omanlaisensa ihailutarina. Kertoja taitaa olla aika ihastunut valmentajaansa. Hän kertoo, että hänellä ja valmentajalla on jotenkin erityinen suhde, valmentajalle on helppo puhua, valmentajan katse merkitsee paljon ja valmentaja näkee hänen lävitseen. Kertoja on valmis hakemaan vaikka kuun taivaalta, mutta vetää vähän takaisin sanomalla, että jos siihen löytyy hyvä syy.

Joskus tietää heti ensi kohtaamisesta, että tää juttu toimii. Kun ensimmäisen kerran astuin tatamille ja kumarsin valmentajalleni, niin tiesin, että tähän jään jumiin - tää olisi mun laji. Valmentajasta huokui sellainen itseluottamus, että toivoin sen tarttuvan muhunkin. Olenhan mä aina itseeni luottanu, mutta silloin tuli erilainen fiilis. Muistan katselleeni muita ja yritin löytää heidän kasvoiltaan tuntuiko heistä samalta kuin minusta. Samalla huomasin kauhukseni, että joukossa oli vain muutama naispuolinen osanottaja. Silloin mielen valtasi taas epäily, että pärjäänkö - vilkaisu valmentajaan poisti epäilyt. Muutaman treenikerran jälkeen jäätiin hänen kanssa juttelemaan ja tuntui siltä, että olisimme tunteneet aina. Oli jotenkin helppo puhua asiasta kuin asiasta. Olin muissa lajeissa tottunut siihen, että valmentaja on kaiken yläpuolella. Tot-

takai kunnioitin häntäkin! Hakisin varmaan kuun taivaalta, jos käsky kävisi ja hakemiseen olisi jokin hyvä syy. Olen aina halunnut kyseenalaistaa asioita ja halunnut saada vastauksen kysymyksiini. Onneksi hän ei hermostu siitä, että haluan aina tietää miksi. Aikaa myöten oppii tuntemaan toisen tavat niin, että pienistä asioista huomaa, ettei kaikki ole hyvin. Hän lukee mua kuin avointa kirjaa ja joskus se ärsyttää. Hänellä onkin tapana sanoa: "Tyttö hymyilee, vaikka kirvelee." Se on kyllä totta. En osaa antaa periksi, enkä halua myöntää, etten pysty. (nainen, kamppailulajit)

Niinkin saattaa käydä, että valmentajan ja urheilijan välille syntyy syvempiäkin tunteita. Tunteitaan ei voi neuvoa kieltämään, mutta tällainen tilanne on kyllä valmentajalla itsetutkiskelun paikka. Valmentajaan tai opettajaan on helppo ihastua ja jossain ikävaiheessa niin kai käykin aika helposti. Valmentajaa tilanne saattaa imarrella tai toisaalta se voi tuntua hyvin kiusalliselta. Tilanteessa vaaditaan silkkihanskoja ja tasapainotaitoa, koska tyyllä ja torjuvalla käytöksellä voi aiheuttaa syvät haavat ja toisaalta ”mitään tarkoittamaton ystävällisyys” voi lietsoa tunteita entisestään. Valmentajan omalta itsetunnolta ja itsetuntemukselta vaaditaan paljon. Tällaisessa tilanteessa urheilija voi olla ”vastuuton” mutta valmentaja ei asemassaan koskaan.

Valmentaja voi urheilijalle olla konkreettinen ihailun kohde. White ja O'Brien selvittivät sankaruuden käsitettä eri ikäisten lasten ja nuorten parissa. Kun lasten piti määrittellä sankari, he antoivat tälle toiminnallisia määrittelyksiä, mutta kun heidän piti nimetä tai tunnistaa sankari, he nimesivät henkilön, jonka olivat tavanneet tai tunsivat. (White & O'Brien 1999.) Ihanteellistaminen eli idealisointi tarkoittaa sitä, että yksilö luo kuvan kohteesta siten, että siihen liittyy mielikuvituksen luomia elementtejä, jotka eivät pidä yhtä todellisuuden kanssa. Nämä ovat inhimillisen tajunnan luomia kuvia, jotka ilmentävät enemmän kuvittelijaa kuin kohdetta. Ne ovat siis projektioita yksilön- tai tavallaan myös jonkun kollektiivin yhteisön tai yhteiskunnan- kohteeseen heijastamia ominaisuuksia. Ihanteeseen voidaan periaatteessa suhtautua hyvin asiallisesti, jolloin kohde ymmärretään totuudenmukaisesti, ja ihaileminen on perusteltua jostain näkökulmasta. Mutta näin ei suinkaan välttämättä ole. Kohde voi olla ihanteel-

listettu siten, että tosiasioilla on siinä vain jokin osa tai jopa hyvin vähäinen osa. Ihanteellistaminen on käsitettävä joltakin osin itsenäiseksi sielunelämään kuuluvaksi reaktioksi, mutta sillä on erittäin kiinteitä yhteyksiä narsistisiin tarpeisiin: valtaan, pyyteeseen ja ahneuteen. Ihailemansa ihmisen kautta yksilö voi kiertotietä tuntea osallistuvansa valtaan, voi tuntea olevansa merkittävä ja suuri ja voi samaistua toisen asemaan ja voimaan. Yksilö osallistuu valtaan, voimaan ja kunnian ihailemansa ja ihanteellistamansa kohteen kautta. (Turunen 1992,88-90.)

5.10. Kuin isä tai äiti

Valmentajan vertaaminen isään tai äitiin on mielestäni hieno kunnianosoitus valmentajalle. En pidä sitä kuitenkaan samanlaisena ihailu tarinana kuin edellisiä tarinoita. Kuin isä tai äiti-valmentajasta kerrotaan lämpimään sävyyn. Valmentaja tunnetaan ihmisenä ja valmentaja tuntee urheilijansa. Tarinoista kuuluu molemminpuolinen välittäminen.

Valmentajani otti minut siipiensä suojaan 14 vuotta sitten. Yhteistyö jatkui kymmenen vuotta. Jäähallista tuli toinen kotini, näin ollen myös valmentajastani toinen äitini. Valmentajani onkin vaikuttanut minun persoonaani ja kehitykseeni äidin tavoin. (nainen, taitoluistelu)

Myös palautteen saaminen ja antaminen on kehityksen kannalta tärkeää. Mutta kritiikin ja myös positiivisen palautteen tulee olla rakentavaa. Hän jaksoi aina antaa palautetta ja kannustaa. Hän kertoi omista vaikeuksistaan ja siitä, miten oli niistä selvinnyt. Hänen selkeä viestinsä meille oli se, että kaikista ongelmista voi selviytyä. Voinkin hyvin sanoa, että fyysisen kunnon kohottamisen lisäksi hän kohotti psyykkistä terveyttämme. Hän oli meille kaikille "toinen äiti". Toisten kanssa keskustellessa hän puhui ryhmästämme nimellä "minun tyttöni".(nainen, joukkuevoimistelu)

Kuin isä tai äiti vertauksia käytettiin tilanteissa, joissa kerrottiin keskustelusta valmentajan kanssa. Valmentajan kanssa saattoi puhua sellaisistakin asioista, joista ei voinut puhua vanhempien kanssa.

Yksi asia, josta haluaisin kiittää valmentajaani on sosiaalinen kasvatus. Hän on ollut kuin toinen isä minulle. Muistan kun olin jo murrosiässä tai melkein sen jo ohittanut, kun valmentajani alkoi puhua alkoholista ja tupakasta. Tosin sukupuolivalistusta hän ei ole vielä pitänyt. (nainen, taitoluistelu)

Minulla oli, ja on vieläkin, hyvä suhde häneen. Hän oli oikeastaan ainoa säännöllisesti tapaamani naisihminen lapsena ollessani, sillä vanhempani ovat eronneet. Tuntuu hyvältä saada jutella kaikista asioista maan ja taivaan välillä, tyttöjen jutuista tai muuten vain juoruta... Urheilu ei aina ollut se kaikista tärkein puheenaihe, saimme opastusta muillakin elämän alueilla. (nainen, yleisurheilu)

Valmentajani on ollut minulle toinen äitihahmo, sillä harjoittelua on ollut monta tuntia päivässä ja olemme joutuneet viettämään paljon aikaa yhdessä. Häneltä olen saanut apua silloin kun olen sitä tarvinnut; niin murrosiässä kuin ensimmäisten poikaystävien kanssa. Hän on ollut valmis kuuntelemaan murheitani ja ymmärtänyt hyvin millaista on olla nuori – kokeilunhaluinen. Hänelle on ollut melkein helpompi kertoa asioista kuin omalle äidille. (nainen, taitoluistelu)

Hän oli loistava valmentaja lajin suhteen mutta viheriöiden ulkopuolella hänen taidot tulivat vielä paremmin esiin. Hän oli kuin paras kaveri varsinkin minulle koska asuin silloin eri kaupungissa kuin vanhempani. Hän auttoi koulutehtävissä ja oli tärkeä opettaja ollessani vielä murrosiässä. Hän kasvatti minua ja meidän joukkuetta todella paljon. (mies, jalkapallo)

Keskustelun helppous ei vielä tehnyt valmentajasta vanhempiin verrattavaa. Urheilija koki valmentajan kasvattajana ja se teki hänestä vanhempiin verrattavan aikuisen.

Valmentaja antoi päihdevalistusta, auttoi sydänsuruissa ja koulutehtävissä. Tärkeää oli myös se, että valmentaja tuntui olevan käytettävissä.

5.11. Isä tai äiti valmentajana

Oma vanhempi valmentajana on aihe, josta on paljon keskusteltu. Niin kuin muutkin valmennussuhteet, se voi olla elämää rikastuttava, hyvin toimiva suhde. Toisaalta oman lapsen valmentaminen voi olla keino tulehduttaa välit lopullisesti. Vanhempi-lapsi valmennussuhteesta on ilmeisesti puhuttu niin paljon, että hyvästä valmennussuhteesta kertova kokee tarpeelliseksi puolustaa näkemystään ja todistaa, että valmennussuhde on todella hyvä. Se koetaan enemmän poikkeukselliseksi.

Minulle valmentajan on ollut merkittävä vaikuttaja koko elämäni aikana, eikä vähiten siksi, että hän on isäni. Meillä on ollut hyvin tasapainoinen suhde koko minun urheilu-uran ajan. Onhan suhteemme toki ollut hyvä jo aikaisemminkin, mutta urheilu on lähentänyt ja täydentänyt meitä kokonaisuuksina. Olemme eläneet ja toimineet hyvin paljon yhdessä, jolloin meille on syntynyt side, jollaista on vaikea muulla tavoin saavuttaa. Tietysti isä valmentajana voi joskus olla ongelmallinen ja aiheuttaa ristiriitoja perheessä ja myös urheilussa, mutta se on yksilöllistä. Me olemme isäni kanssa kyenneet suhtautumaan asioihin ja tilanteisiin objektiivisesti, jolloin ongelmia ei hirveästi ole syntynyt. Mahdolliset ristiriidat olemme selvittäneet keskustelemalla avoimesti, joka on ollut hyvä ohjenuora myös tavallisessa elämässä. (mies, lajia ei mainittu)

Sen, että isä osallistuu tyttärensä harrastukseen, seuraava kirjoittaja kokee välittämisen osoituksena. Sitä se varmasti onkin. Urheilu on mukava tapa viettää vapaa-aikaa lapsen kanssa ja voi olla, että monelle isälle se on luontevin keino keksiä yhteistä tekemistä tyttären kanssa. Ongelmiakin suhteessa on, niin kuin muissakin valmennussuhteissa. Niihin kertoja viittaa ohimennen aluksi, mutta palaa asiaan myöhemmin to-

teamalla , että isä on joskus enemmän innoissaan tyttärensä harrastuksesta kuin tyttö itse.

Isä-tytär valmentaja-valmennettavasuhteeseen liittyi paljon hyviä hetkiä, mutta myös negatiivisia puolia. Opin isältäni monet tiedot ja etenkin yleisurheiluun liittyvät taidot. Hän oli mukana jokaisessa harjoituksessa, johon kykeni tulemaan sekä aina mukana kilpailuissa. Lisäksi hän kannusti minua parhaansa mukaan, vaikkei aina niin hyvin sujunutkaan. Oli kiva huomata, että isä on täysillä mukana menossa, joskus jopa enemmän kuin minä. Opin, että joskus tulevaisuudessa, jos minulla on omia lapsia tai valmennettavia, menen heidän mukanaan urheilukentille. Se merkitsee paljon, kun joku välittää. (nainen, yleisurheilu)

Isä-innokas ongelma on suuri seuraavassa tarinassa. Lapsi aiheuttaa valmentaja isälleen pettymyksen lopettamalla urheilun.

Kuten jo mainitsin isä valmentajana ei aina ollut ruusuilla tanssimista. Joskus olisi ollut hyvä viedä ajatukset pois urheilusta, mutta isän mukana ne seurasivat kotiinkin. Etenkin loppuvaiheissa "kilpailu-uraani" isä oli enemmän innoissaan urheiluistani kuin minä. Hän päätti, mihin kilpailuihin menen ja koska. hän ei myöskään hyväksynyt sitä, että kiinnostukseni yleisurheilua kohtaan oli vähentynyt. Lopettaessani kilpaurheilun, kotona vallitsi "sotaisa" tunnelma. Olen oppinut, ettei ketään voi urheilla toisen puolesta, vaan lapsen tai nuoren on itse saatava tehdä valintansa. Tietysti on syytä kannustaa jatkamaan, jos motivaatio urheiluun hetkeksi katoaa. Minuun, silloiseen lukiolaiseen, tämä pakonomainen harrastaminen vähensi entisestään motivaatiota. (nainen, yleisurheilu)

Vanhempien ei ole helppoa vetää rajaa kannustamisen ja tuputtamisen välillä. On tärkeää arvioida kasvatukselliselta kannalta myös lapsensa harrastuksia, jotka lapsi saattaa jättää ehkä vähäpätöistenkin vastoinkäymisten jälkeen. Vanhempien on lapsen kyllästymisen syytä tulkitessa syytä pohtia, olisiko kasvatuksellisia perusteita tukea

lasta jatkamaan harrastustaan. Toisaalta lapsi saattaa pakonomaisesti ja velvollisuudentuntoisesti jatkaa esimerkiksi ahdistavaksi muuttunutta kilpaurheilijan uraansa, vaikka hänen itsensä vuoksi olisi parempi lopettaa ja etsiä joku muu aktiivisuuden kohde. Tällöin vanhempien kasvatusvastuun olennaisin kysymys on, miten saisi lapsen lopettamaan kärsimystä aiheuttavan urheilu-uransa ja löytämään korvaavan kiinnostuksen alueen, tai miten auttaa lasta löytämään urheilusta jonkin uuden, harrastuksen pakonomaisuutta purkavan merkityksen. Vaikuttaessaan lapsensa harrastusvalintaan vanhemmat tulevat joko tiedostaen tai tiedostamattaan hyväksyneeksi myös ne ihanteet ja arvot, joita harrastus edustaa ja asettaa. (Värri 1997, 152.)

Oma keilaukseni on alkanut luistaa paljon paremmin kun valmentajani vaihtui. Aluksi äitini valmensi minua, mutta se ei johtanut muuhun kuin punaisiin naamoihin ja mykkäkouluihin. Ei se sitä kuitenkaan tarkoittanut etteikö äidiltäni oppimat asiat olisi yhtä oikein kuin nykyisen valmentajan opit. Mutta siinä ei pasmat sopineet yhteen. (nainen, keilailu)

Toki moneen asiaan olen itse vaikuttanut, näistä negatiivisista puolista. En todella ole ollut ihannevalmennettava, vaan kauhukakara lähinnä. Kukaan muu valmentajanani ei olisi kestänyt kiukunpuuskiani tai ailahtelevaisuuttani. Se minua usein harmitti, ettei isäni suostunut myöntämään, ettei hän osaa kaikkea ja ole täydellinen. Vikaa etsitiin aina minusta, eikä esim. valmennusohjelmasta. No, kukaan ei ole täydellinen. Viime syksynä välimme olivat jo niin tulehtuneet, että edessä oli joko valmentajan vaihto tai urheilun lopettaminen. Onneksi valitsin jatkamisen. Uusi valmentajani ei kuitenkaan ole ollut niin hyvä kuin odotin. Se johtuneee paljon siitä, että hänellä ei vuosien ole ollut tyttövalmennettavaa. Pitää kuitenkin katsoa myös peiliin, syyllinen vaikeuksiin taitaa pitkälti löytyä sieltä. (nainen, yleisurheilu)

Vanhempi-lapsi valmennussuhteessa urheilun ja muun elämän erottaminen on varmasti vaikeaa. Ristiriidat kotona heijastuvat urheiluharjoituksiin ja päinvastoin. Lapsella on myös lupa käyttäytyä omaa vanhempaansa kohtaan eri tavoin kuin joltain

muuta aikuista. Kiukun puuskat kuuluvat ikään kuin asiaan. Näin valmennussuhde oman vanhemman kanssa saattaa olla myrskyisämpi kuin vieraamman aikuisen kanssa. Kuitenkin oman lapsen valmentaminen avaa varmasti uusia ulottuvuuksia suhteessa lapseen ja se on ainutlaatuinen tapa oppia tuntemaan toisensa paremmin.

5.12. Entäs kun arvostusta ei ole

Valmentajaan kohdistuu paljon odotuksia. Mikäli hän ei pysty odotuksia täyttämään, voi pettymys olla melkoinen. Urheilija voi turhautua valmentajan asiantuntemattomuuteen tai hänen kyvyttömyyteensä kohdata urheilija. Valmentaja ei urheilijan mielestä ansaitse kunnioitusta ja kun valmentajakaan ei arvosta urheilijaa, on toimivaa ihmissuhdetta mahdotonta rakentaa.

Minkähänlainen menneisyys hänellä on, varmaan pelejä neljännessä ja viidennessä divisioonassa Ponuan paskamahoissa, tai jotain vastaavaa, turha edes arvailla. Hei! Nyt keksin, mieshän opetti minut laukomaan.. Hän näytti ensin miten laukaisu suoritetaan vaihe vaiheelta, jonka jälkeen tein kaiken päinvastoin kuin hän näytti ja johan rupesivat laukaukset lähtemään, eriskummallista tosiaan. (mies, salibandy)

Aktiiviurani viime metreillä opin vielä yhden tärkeän seikan, joka on seuraamus siitä kun valmentaja on täysin epäpätevä hommaansa, mistään ei tule mitään! Joukkueen moraali on nolla niin harjoituksissa kuin peleissäkin eikä asiaa yhtään parantanut valmentajan kiroaminen ja karjunta korvan juuressa. Kuin pisteenä iin päällä tai viimeisenä tippana joka sai maljani vuotamaan yli oli valmentajan turhautunut tokaisu huonosti menneen pelin jälkeen: ”Ei sinusta ikinä tule pelimiestä!” (mies, jalkapallo)

Kirjoittajat ovat täysin turhautuneita valmentajiinsa. He kokevat ansaitsevansa parempaa. Valmentaja ei hallitse lajiaan, eikä osoita arvostavansa urheilijoita näkemällä

vaivaa valmentamisen eteen. Arvostus on kuin peili. Jollet arvosta minua en minäkään arvosta sinua. Minulla oli oikeus odottaa sitä sinulta, petyin ja olen katkera ja vihainen.

Kun valmentaja nujertaa urheilijan, tuntuu hyvältä löytää puutteita valmentajan asiantuntemuksesta. Tyttö kertoo itsetuntonsa olevan heikko, eikä isä-valmentaja osannut antaa positiivista palautetta. Virhettä etsittiin aina urheilijasta, ei harjoitusohjelmasta. Harjoitusohjelmasta löytyi kuitenkin virhe, jälkeenpäin urheilija havaitsi, että hänellä on tekniikkavirhe, jota isä ei koskaan huomannut. Se ehkä helpottaa: kaikki vika ei ehkä sittenkään ollut urheilijassa.

Toisaalta, se hyvä puoli isäni käytöksessä oli, että jouduin itse ottamaan selvää asioista enemmän. Opin tavallaan vahvemmaksi sisäisesti. Jouduin opettelemaan selviytymään yksin. Viimeisenä yhteisenä vuotenaamme, en enää edes kuunnellut valmentajani neuvoja. Opin paremmaksi kilpailijaksi. En tarvinnut enää isää pitämään kädestä kiinni. Valmentaja isäni ei koskaan kunnioittanut minua urheilijana, enkä itsekään pystynyt arvostamaan häntä, joka ei mielestäni osannut tarpeeksi kuulua tekniikkaa. Kuulan alkeiden opettamisesta saan kuitenkin kiittää isääni. Mutta se taas vie arvoa alemmas, että tekniikassani on nykyään pari isoa virhettä, jotka ovat syvällä alitajunnassa. Isä ei osannut niitä korjata monien harjoitusvuosien aikana. (nainen, yleisurheilu)

Valmentajan alkoholin käyttö aiheutti myös pettymyksen muutamille kirjoittajille. Alkoholista kirjoitti vain miehet. Naisten valmentajilla ei alkoholiongelmia ainakaan mainittu. Joissakin tarinoissa alkoholisti valmentajaan suhtauduttiin säälien, useimmiten siihen suhtauduttiin vihaisesti.

n. 20-vuotias räävä suinen mies joka käy säännölliseen paikallisessa baarissa ja asuu vanhempiensa luona. Hän toimi seuran sihteerinä ja elämäänsä kuului jalkapallo ja olut. Valmentajan kuuluisi olla junnuille ensisijaisesti esimerkki ja omata riittävät

taidot kehittää nuoria niin että he viihtyisivät harrastuksen parissa. Tietoa miehellä kyllä oli, mutta ei taitoa. Tyyliin kuului huutaminen, arvostelu ja fläppitaululla huijominen seurauksena: taidot eivät kehittyneet, jengi ei käynyt treeneissä, peleissä ja lopulta jäi harrastus ja yleensä kiinnostus liikuntaa kohtaan kokonaan juuri tärkeimmällä iällä. Se näkyi pienellä paikkakunnalla siten, että tietyn ikäryhmän nuoret lopettivat lähes kaiken. (mies, jalkapallo)

Myös valmentajan muu epäasiallinen käytös aiheuttaa pettymyksen. Epäurheilijamainen, huonosti käyttäytyvä valmentaja hävettää ja suututtaa.

Kaikkein epäurheilijamaisin piirre mitä valmentajalla voi olla on tietenkin minun valmentajallani. Hän herjaa tuomaria pelin aikana ja nimittelee vastapuolen pelaajia. "Vitun läskiperse!" raikui kerran toiselle puolelle kenttää, kun valmentajani kommentoi vastapuolen pelaajan ulkonäköä julkisesti. Luulisi hänelle riittävän vastustajien ja tuomarin herjaaminen, mutta eipä tuo riitä. kakkosvalmentajan kanssa on mukava haukkua omankin joukkueen pelaajia. Kerran istuessani vaihtopenkillä valmentajani kommentoi yhdestä omasta pelaajastamme: "Minkä takia pitää yrittää tollasta, jos tietää ettei osaa!?" Luottamus omiin pelaajiin on siis täysin olematonta. Toisinaan tuntuu siltä, että joukkueemme on hyvä joukkue ja valmentajamme on sen suurin vihollinen. Jos valmentajamme ei sitä itse pysty huomaamaan, on hän täysin epäpätevä hoitamaan tehtäviään. (nainen, jalkapallo)

6. YHTEENVETO

Valmentajan ja urheilijan välinen suhde on valtasuhde. Urheilija on enemmän riippuvainen valmentajastaan kuin valmentaja urheilijasta. Kun valmennetaan lapsia tai nuoria tämä riippuvuus on usein selvempää kuin aikuisten urheilijoiden kohdalla. Valmentamisessa on kysymys asiantuntijuudesta ja kasvattamisesta. Aikuisenkin urheilijan kohdalla valmentaja on vähintäänkin vaikuttaja. Uskon vilpittömästi, että jokainen, joka ryhtyy valmentamaan haluaa olla hyvä valmentaja (tietenkin valmentajankin voi olla joku psykopaatti). Tuskin kukaan ryhtyy valmentajaksi joillain täysin muilla motiiveilla kuin sillä, että haluaa onnistua tehtävässään.

Tämän tutkimuksen aineistoissa valmentajan valta perustui useimmiten asiantuntija-auktoriteettiin tai henkilökohtaiseen auktoriteettiin. Henkilökohtaisen auktoriteetin alle voidaan luokitella monenlaisia vallan perusteita: valmentajan meriitit, ystävyys, karisma, ihailu ja kunnioitus. Valmentajan meriitit voivat olla perustana myös legitiimille auktoriteetille, joka perustuu vallankäyttäjän asemalle. Muista vallan käytön muodoista myös pakottamista, palkitsemista, vakuuttamista ja mahdollistavaa valtaa esiintyi aineistossa. Pakottamiseksi voidaan luokitella syyllistäminen, uhkailut pelipaikan menetyksellä ja myös tarinat, joissa urheilija kertoi urheilu-uran lopettamisen aiheuttaneen ristiriitoja. Palkitsemiseksi voidaan luokitella positiivinen palaute ja erilaiset palkkiot. Esimerkiksi taitoluistelija nainen kertoi valmentajansa lahjoneen häntä satasilla, mikäli kolmoishyppy onnistuu. Vakuuttamista on vaikea erotella asiantuntija-auktoriteetista, sillä asiantuntija-auktoriteetti perustuu urheilijan uskomukselle valmentajan asiantuntijuudesta, ei todelliselle tietämykselle. Näin asiantuntija-auktoriteetin perusteet voivat alun alkaen olla vääristyneet, jolloin valmentaja on pysynyt vakuuttaman urheilijan omista tiedoistaan. Mahdollistavaa vallankäyttöä voisi sisältyä sekä ihailutarinoihin että asiantuntija-tarinoihin. Ne tarinat, joista huokui innostuksen palo, voisivat kertoa siitä, että valmentajalla on kyky saada urheilijat kehittymään ja tekemään parhaansa.

Valmentajan vallankäytöstä löytyi aineistosta monenlaisia esimerkkejä ja samoin urheilijat kokivat valmentajan toiminnan hyvin eri tavoin. Näiden vallan käytön muotojen niputtaminen autoritaarinen (tekee itsenäisesti päätöksiä, käskee ja rankaisee)-demokraattinen (urheilija osallistuu päätöksentekoon, hyväksyy virheitä, ottaa ongelmat esille) kahtiajakoon olisi suoranaista väkivaltaa tai vähintään manipulaatiota. Siinä valmentajakeskustelussa, missä on tuomittu autoritaarinen johtamistyyli ja hyväksytty demokraattinen on suljettu silmät ensinnäkin muilta mahdollisilta vallan käytön muodoilta ja toisaalta hukattu näiden kahden harmaan sävyjä.

Niissä tapauksissa, joissa valmentajalla on selkeästi auktoriteettia ja hän käyttää valtaansa näkyvästi valmentajan valta on selvää sekä vallan käyttäjälle että vallan käytön kohteelle. Urheilijoiden kirjoituksissa nimenomaan nimetön vallankäyttö aiheutti itselleni enemmän pohdittavaa. Joissain aineiston tarinoissa valmentajaa ihailtiin niin paljon, että lukiessakin huimasi. Valmentajan voi olla vaikea tiedostaa tällaista ihailua ja oman toimintansa vaikutusta urheilijaan. Itse en ainakaan ollut koskaan tullut edes ajatelleeksi, että aikuisenkin ihmisen ihailu valmentajaa kohtaan voi olla niin ehdotonta. Toinen nimettömän vallan käytön tilanne on se, jossa valmentaja ja urheilija ovat ystäviä. Urheilijoita ystävyys selvästi vaivasi – se koettiin jossain määrin ongelmalliseksi. Tässäkin tapauksessa voi olla niin, ettei valmentaja tiedosta vaikutustaan urheilijaan, koska kokee itsensä tasavertaiseksi. Itse ainakin olin jossain määrin järkyttynyt, kun muistelin entisen valmennettavan kanssa menneitä ja hän tuntui muistavan joka ikisen asian, minkä olin hänelle sanonut – en ollut koskaan tullut ajatelleeksi, että hän kuuntelisi minua niin tarkasti.

Suurin osa aineiston tarinoista oli positiivisia hengeltään. Valmentajasta usein pidettiin, häntä arvostettiin ja hänet koettiin tärkeäksi ihmiseksi. Valmentajalta oli opittu paljon niin urheilusta kuin muustakin elämästä. Suurin osa valmentajista tuntui onnistuneen urheilijoiden odotusten täyttämässä. Valmentajaan kohdistuvat odotukset eivät olleet ihan vaatimattomia. Valmentajan piti olla asiantuntija lajin ja harjoittelun suhteen, hänen kanssaan oli tärkeää keskustella ja valmentajan piti olla hyvä kuunte-

lija. Valmentajan työpanosta arvostettiin ja hyvä valmentaja oli käytettävissä ja tavoitettavissa. Pettymyksiä aiheutti se, etteivät odotukset täyttyneet. Valmentajan asiantuntemus oli kyseenalaista, häntä oli vaikea lähestyä, hän ei kuunnellut eikä huomionnut ja hänen käytöstavoissaankin oli toivomisen varaa.

Urheilijat kirjoittivat omista kokemuksistaan. Kirjoittaessaan he valikoivat muististaan joitakin tapahtumia ja merkityksellistävät niitä kirjoituksen kuluessa. Se, mitä on tapahtunut alunperin ei välttämättä ole niin kuin se on kirjoitettu. Kirjoittaja peilaa kokemuksiaan elämäkokemuksensa kautta ja on kirjoittaessaan ainakin jossain määrin kulttuurisen ympäristönsä vanki. Myös se tilanne, missä kirjoitetaan ja kenelle kirjoitetaan määräävät sitä, millaiset asiat muistoista nousevat juuri sillä hetkellä. - Mitä kirjoitukset sitten kertovat urheilun kulttuurisesta ympäristöstä?

Urheilijat odottavat, että valmentaja on auktoriteettiasemassa. Se on edellytys sille, että pysytään asiassa – urheilussa. Oletuksena on, että mitä tehokkaammin pysytään asiassa, sitä parempaa tulosta urheilussa saadaan aikaan. Urheilumaailmaa leimaa tehokkuus. Paljon tekemistä tuo paljon tulosta. ”Oikea” urheilija on motivoitunut harjoittelemaan urheilusuorituksen kehittämisen vuoksi. Yhdessäolo- ja viihtymismotiivaatiot koetaan urheilussa jossain määrin ongelmalliseksi. Urheilun eetokseen kuulu kova työ. Haastatteluissakin valmentaja saattaa mainita, että hän on tyytyväinen joukkueen moraaliin. Kyse on silloin harjoitteluun panostamisesta ja keskittymisestä tai pelissä loppuun saakka yrittämisestä ei siitä millaisia moraalisia ihmisiä joukkueen pelaajat ovat.

Pelkkä tekeminen ei riitä, sillä tyhmä ja tehokas on tuhoisa yhdistelmä. Tekemisen lisäksi vaaditaan tietoa. Valmentajan tulee olla tietopankki, joka vuodattaa tietoaan lähes lakkaamatta ulospäin. Ratkaisevaa on tieto lajista ja harjoittelusta yleensä. Valmentajan asiantuntevuuden vaatimus on kova suhteessa lajiliittojen valmentajakoulutusten tuntimääriin ja sisältöihin. Tietenkään oppimista ei voi mitata kellolla eikä kokemusta kalenterilla, mutta muutaman kymmenen tunnin koulutuksen perusteella

valmentajan oletetaan olevan alansa hallitseva asiantuntija. Jokainen varmasti ymmärtää ettei näin ole, mutta mikäli valmentaja tehtävässään osoittaa tietämättömyytään, hänet helposti leimataan huonoksi valmentajaksi, vaikka hän olisi vasta valmentajan uransa alkumetreillä.

Valmentajakoulutus Suomessa perustuu vapaaehtoisjärjestelmään. Ammatillistakin koulutusta on sekä koulu- että korkea-asteella, mutta suurin osa valmentajista on saanut koulutuksensa lajiliittojen valmentajakoulutuksissa tai itse oppien. Valmentaja mielletään asiantuntijaksi ja häntä usein arvioidaan kahdella kriteerillä: menestys ja asiantuntemus. Menestyvä valmentaja oletetaan automaattisesti asiantuntijaksi, samoin pitkällisen valmentajauran tehnyttä valmentajaa pidetään varsin automaattisesti asiantuntijana. Valmentaja saattaa rakentaa koko valmentajakarriaarinsa sekä auktoriteettinsa tuon oletetun (usein myös tietysti todellisen) asiantuntija mielikuvan varaan.

Valmentajan asiantuntemus voi olla todellista. Ihminen, joka harrastukseensa tai työkseen ryhtyy valmentajaksi täytyy olla suunnattoman innostunut asiastaan. Valmentaminen on ehdottomasti kutsumustehtävä: se vie paljon aikaa, illat ja viikonloput ja korvaukset ovat olemattomat. Innostunut valmentaja usein myös paneutuu tehtäväänsä opiskelemalla, pohtimalla ja keskustelemalla ja hänellä voi peruskoulutuksensa pohjalta olla erinomaiset valmiudet arvioida tietoa ja reflektoida omaa toimintaansa.

Valmentamisen asiantuntemus useimmiten siirtyy perimätietona. Valmentaja valmentaa kuten häntä itseään on valmennettu ja näin lajitietämys siirtyy valmentajapolvelta toiselle. Jokainen tietenkin poimii omista kokemuksista niitä, joita haluaa toteuttaa ja niitä joita ei missään nimessä halua enää toistaa. Näin perimätietona tieto kuitenkin siirtyy helposti sellaisenaan eikä sitä välttämättä kyseenalaisteta. Jokaisesta lajista löytyy sellaisia harjoitteita, joita on aina tehty, mutta joilla ei tarkemmin ajateltuna ole mitään tekemistä kyseisen lajin suorituskyvyn kehittymisen kannalta.

Valmentaja saattaa tuntea myös epävarmuutta oman asiantuntemuksensa suhteen. Tässä tapauksessa hän saattaa sen tunnustaa ja ottaa selvää asiasta tai ehkä luopua tehtävästään. Hän voi pyrkiä myös peittämään asiantuntemattomuuttaan. Syitä siihen voi olla monia: halu menestyä, kuulua joukkoon, status tai vaikka se, että valmentaja toteuttaa sellaista valmentajan roolia, jonka hän uskoo olevan oikeanlainen – hän esittää asiantuntijaa, koska hän ajattelee että sellainen valmentajan kuuluu olla. Tällainen asiantuntemattomuuden peittäminen onnistuu esimerkiksi oman vallan korostamisella. Riittävän autoritaarisen rakenteen luominen estää epäilyjä valmentajan asiantuntemattomuudesta. Tämä voi näkyä esimerkiksi valmentajan jatkuvana karjumisena ottelutilanteessa. Hän haluaa karjumisella viestittää, että hän itse on selvästi parempi valmentaja kuin miltä urheilijoiden suoritukset näyttävät ja hän kyllä tietäisi miten tämä homma pitäisi hoitaa, mutta katsokaa nyt noita onnettomia urheilijoita kun he eivät pysty noudattamaan ohjeitani. Riittävän kova auktoriteetti estää myös tietojen kyseenalaistamisen. Se estää paljastumasta, ettei perusteita asioille olekaan tai että ne ovat vääriä tai yksipuolisia.

Ahkeruuden ja asiantuntemuksen lisäksi olisi hyvä, jos valmentaja olisi vielä mukava ihminen. Jollei ole, niin hän saa sen anteeksi, mikäli hänen muut avunsa (asiantuntemus ja ahkeruus) paikkaavat tämän puutteen. Sen sijaan olemalla mukava ihminen ei voi paikata täydellistä asiantuntemattomuutta. Sellaisella mukavalla ihmisellä on elämässä muuta tarvetta kuin olla urheiluvalmentaja.

Näistä vaatimuksista ja odotuksista ja valmentajan omasta taustasta syntyy se roolimalli, millainen hyvän valmentajan ajatellaan olevan. Kun valmentajaa tekee työtään tällaisessa kulttuurisessa ympäristössä, hän varsin helposti sisäistää tämän mallin. Hän tekee paljon työtä, käyttää aikaa ja päivittää tietojaan jatkuvasti. Tietämättömyyttä ei saa paljastaa ja työstä ei tingitä. Siinä ovat valmentajan kulissit. Urheilun maailmassa ei ole kovin helppo olla heikko tai erehtyväinen.

Miten löytyisi tilaa erilaisille tavoille olla valmentaja?

Aineisto kertoi hyvin erilaisista valmentajista ja valmennussuhteista ja siinä mielessä edellinen kysymys voi tuntua aiheettomalta. Urheilumaailmahan on täynnä erilaisia persoonia ja valmentajathan ovat usein tunnettuja värikkyystään. Kuitenkin olen sitä mieltä, että vaatimukset ja odotukset valmentajia kohtaan rakentavat sitä myyttistä tarinaa tai stereotypiaa, joka pitkälle ohjaa mielikuvia hyvästä valmentajasta. Tämä työ on yksi yritys avata ja purkaa valmentajuutta. Olen halunnut tuoda esille asioita, joita lukija ei välttämättä ole tullut ajatelleeksi. Olen kirjoittanut valmentajille. Urheilijoiden kertomukset ovat herättäneet minussa monenlaisia ajatuksia, muistoja ja tunteita. Kaikkein päällimmäiseksi on noussut ajatus ja tunne siitä, miten tärkeä ja merkityksellinen ihminen valmentaja on urheilijalle. Hänen persoonallaan, toiminnallaan ja sanomisillaan on todella merkitystä. Pienet sanat, silmänisku, taputus hartioille ja hymy muistetaan vielä vuosien päästä. Samoin muistetaan myös nujertaminen, huutaminen ja hylkääminen.

LÄHTEET:

Ahonen, S. 1994. teoksessa Syrjälä, L. Ahonen, S. Syrjäläinen, E. Saari, S. (toim).
Laadullisen tutkimuksen työtapoja, Helsinki., Kirjayhtymä.

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus, Tampere, Vastapaino.

Anttila, S. 1994. Dettman uskoo pehmovalmennukseen. Valmennus ja Kunto, 3, 20-21.

Anttila, S. 1992. Ökö, lempeä mutta tinkimätön valmentaja, Valmennus ja Kunto, 6, 18-21.

Aristoteles. 1989. Nikomakhoksen etiikka, Helsinki, Painokaari Oy.

Barnett, N. P. Smoll, F.L. Smith, R.E. 1992. Effects of Enhancing Coach-Athlete Relationships on Youth Sport Attrition. The Sport Psychologist, 6, 111-127.

Black, S.J. & Weiss, M.R. 1992. The relationship among perceived coaching behaviors, perceptions of ability, and motivation in competitive age-group swimmers. Journal of Sports and Exercise Psychology. 14.309-325.

Chase, S. 1995. Taking Narrative Seriously. Consequences for Method and Theory in Interview Studies. Teoksessa Josselson, R. & Lieblich, A. (eds.) Interpreting Experience. The Narrative Study of Lives, Thousand Oaks, Sage Publications.

Chaumonton, N.R. & Duda, J.L. 1988. Is It How You Play the Game Or Whether You Win or Lose?: The Effect of Competitive Level and Situation on Coaching Behaviors. Journal of Sport Behavior, Vol. 11,3, 157-173.

Chelladurai, P. 1984. Discrepancy between preferences and perceptions of leadership behavior and satisfaction of athletes in varying sports. *Journal of Sport Psychology*, 6.27-41.

Chelladurai, P. 1980. Leadership in sport organizations. *Canadian Journal of Applied Sport Sciences*, 5.226-231.

Chelladurai, P. & Arnott, M. 1985. Decision styles in coaching: Preferences of basketball players. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 56.15-24.

Chelladurai, P. & Carron, A. 1978. Leadership. Ottawa ON: Sociology of Sport Monograph series, Canadian Association for Health, Physical Education and Recreation.

Chelladurai, P. & Haggerty 1978
Iainattu Gordon, S. 1988. Decision Styles and Coaching Effectiveness in University Soccer. *Can. J. Sport Sci.* Vol 13, 1, 56-65.

Chelladurai, P. & Saleh, S.D. 1980. Dimensions of leadership behavior in sports. Development of a leadership scale. *Journal of Sport Psychology*, 2.34-45.

Cote, J. Salmela, J.H. Russel, S. 1995a. The Knowledge of High-Performance Gymnastic Coaches: Competition and Training Considerations. *The Sport Psychologist*, 9, 76-95.

Cote, J. Salmela, J.H. Trudel, P. Baria, A. Russel, S. 1995b. The coaching model: a grounded assesment of expert gymnastic coaches' knowledge. *Journal of sport & exercise psychology*, 17(1), Mar, 1-17.

D'arripe-Longueville, F. Fournier, J.F. Dubois, A. 1998. The Perceived Effectiveness of Interactions Between Expert French Judo Coaches and Elite female Athletes. *The Sport Psychologist*, 12, 317-332.

Douge, B. & Hastie, P. 1993. Coach Effectiveness. *Sport Science Review*, 2, 14-29.

Ehrnroth 1992. teoksessa Mäkelä K. (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki, Gaudeamus.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere, Vastapaino.

Fairs, J.R. 1987. The coaching process: The essence of coaching: *Sports Coach*, 11, 1, 17-19.

Garland, D.J. & Barry, J.R. 1988. The effects of personality and perceived leader behavior on performance in collegiate football. *The Psychological Record*, 38, 237-247.

Gardner, D.E. Shields, D.L. Bredemeier, B.J. Bostrom, A. 1996. The Relationship Between perceived Coaching behaviors and Team Cohesion Among Baseball and Softball Players. *The Sport Psychologist*, 10, 367-381.

Gilbert, D.W. & Trudel, P. 2000. Validation of the Coaching Model (CM) in a Team Sport Context. *International Sports Journal*, Summer, 120-128.

Gordon, S. 1988. Decision Styles and Coaching Effectiveness in University Soccer. *Can. J. Sport Sci.* Vol 13, 1, 56-65.

Heiskala, 1992. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki, Gaudeamus.

Hänninen, V. 1994. Ei toimijaa ilman tarinaa. Teoksessa Weckroth, K.& Tolkkio-Nikkonen Mirja (toim.) Jos A niin..., Tampere, Vastapaino.

Hyvärinen, 1994. Viimeiset taistot, Tampere, Vastapaino.

Innanen, M. 2001. Isyys ja äitiys nuorten kertomana – lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. Likes, Jyväskylä.

Jambor, E.A.& Zhang, J.J. 1997. Investigating Leadership, Gender, and Coaching Level using the Revised Leadership for Sport Scale. Journal of Sport Behavior, Vol. 20,3, 313-321.

Jones, F.J. Housner, L.D. Kornspan, A.S. 1997. Interactive Decision Making and Behavior of Experienced and Inexperienced basketball Coaches During Practice. Journal of Teaching Physical Education, 16, 454-468.

Josselson, R. 1995. Imagining the Real: Empathy, narrative, and the Dialogic Self. Teoksessa Josselson, R. & Lieblich, A. Interpreting Experience. The Narrative Study of Lives. Thousand Oaks, Sage Publications.

Josselson & Lieblich, 1995. Interpreting Experience. The Narrative Study of Lives. Thousand Oaks, Sage Publications.

Jääskeläinen, L. 1989. Kasva ihmisenä. Valmennus ja kuntoilu, 7, 59.

Kantola, H. 1989. Valmentajan roolit, Valmennus ja kuntoilu, 3, 34-38.

Kenow, L.& Williams, J.M. 1999. Coach-Athlete Compatibility and Athlete's Perception of Coaching Behaviors. *Journal of Sport behavior*, Vol. 22,2,251-259.

Kenow, L.& Williams, J.M. 1992. Relationship between anxiety, self-confidence, and evaluation of coaching behaviors. *Sport Psychologist*,6,4,344-357.

Kujala, A. 1993. Alpo Suhonen, Ässä vai Jokeri, *Valmennus ja Kunto*, 7-8, 26-29.

Kujala, A. 1989 Huutamalla ei kasvateta. *Valmennus ja Kuntoilu*, 2, 52-53.

Kujala, A.1999. Uskallan olla erilainen. *Valmentaja* 1, 26-27.

Kujala, A. 1986. Valmennus vaikuttaa nuoren koko elämään. *Valmennus ja kuntoilu*, 3, 16.

Lacy, A.C. & Goldston, P.D. 1990. Behavior analysis of Male and female Coaches in High School Girl's Basketball. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 13,1, 29-39.

Lagerspetz, E. 1993. Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa Launis, Rääkkä (toim.), *Itsemääräämisoikeus. Käytännöllisen filosofian julkaisuja vol.7*. Turun Yliopisto.

Laine,K. 2000. Koulukuvia. Koulu nuorten kokemistilana. Jyväskylän Yliopistopaino.

Leppänen, J. 1992. Joukkuehenki ei synny saunomalla. *Valmennus ja Kunto*, 8, 28-29.

Liukkonen, J. Laakso, L. Telama, R. 1996. Educational Perspectives of Youth Sport Coaches: Analysis of Observed Coaching Behaviors. *Int.J. Sport.Psychol*,27,439-453.

Lombardo, B.J. 1987. *The Humanistic Coach. From Theory to Practice.* Springfield, Ill., USA. Charles C. Thomas Publisher.

McMahon, 1994 teoksessa Puolimatka, T. 1997. *Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa.* Tampere, Tammer-Paino Oy.

Miettinen, H. 1997 Valmentaja Pietilän auktoriteetti loppui. *Helsingin Sanomat Verkkoilite* 20.10.1997. <http://www.helsinginsanomat.fi/uutisarkisto/> 4.12.2000.

Motivation Lombardistyle, A collection of thoughts from the legendary coach about the athletic playing field and the business battlefield. *Successories Library.*

Niemi- Nikkola, K. 1993. Nuorten uloslyönti urheilusta. *Valmennus ja Kunto*, 4, 42-44.

Nuutila, S. 1995. Valmentaja, joka valmentaa joukkuetta ei ole valmentaja. *Valmentaja* 4, 12-15.

Polkinghorne, D. 1995, Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J. & Wisniewski, R. *Life History and Narrative.* London, The Falmer Press.

Puhakainen, J. 1997. *Kesytetyt kehot,* Vammala, Tampere University Press.

Puhakainen, J. 1995. *Kohti ihmisen valmentamista.* Tampere, Tampereen Yliopisto.

Puolimatka, T. 1997. *Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa.* Tampere, Tammer-Paino Oy.

Rand, A. 1972. *Fountainhead.* Teoksessa Puolimatka, T. 1997. *Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa.* Tampere, Tammer-Paino Oy.

Roos, J.P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Jyväskylä, Tutkijaliitto.

Smoll, F.L. & Smith, R.E. 1989. Leadership Behaviors in Sport: A Theoretical Model and Research Paradigm. *Journal of Applied Social Psychology*, 19, 18, 1522-1551.

Strauss, A. & Corbin, J. 1990. Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques. Sage Publications.

Suhonen, A. 1997. teoksessa Puhakainen, J. 1997. Kesytyt kehot, Vammala, Tampere University Press.

Tomlinson, P. & Stachan D. 1996. Power and Ethics in Coaching. Coaching Association of Canada.

Trudel, P. & Cote, J. 1996. Systematic Observation of Youth Ice Hockey Coaches During Games. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 19, 1, 50-65.

Turunen, K. 1992. Arvojen todellisuus – Johdatus arvokasvatukseen. Jyväskylä, Gummerus Oy.

Usher, P. 1997. A Forum On Ethics: What is meant by coaching for excellence through empowerment. *Coaches Report*, Vol. 4, 2, 12.

Vilkko 1992. teoksessa Mäkelä K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki, Gaudeamus.

Väri, V-M. 1997. Hyvä kasvatustapa, kasvatustapa hyvään, Vammala, Vammalan kirjapaino.

Weber, M. 1989. Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus. Tampere, Vastapaino.

Weiss, M.& Friedrichs, W. 1986. The influence of leader behaviors, coach attributions and institutional variables on performance and satisfaction of collegiate basketball teams. *Journal of Sport Psychology*, 8, 332-246.

White, S.& O'Brian, J. 1999. What is a hero? An exploratory study of students' conceptions of heroes. *Journal of Moral Education*, Vol. 28,1, 81-95.

Ylikoski P. 2000. Onko valta dispositiokäsite?

<http://www.helsinki.fi/~pylikosk/valta/valtadispo.html>, 4.12.2000.